

Finreim & Katalysti

#KIRAriskDD-MENETELMÄN ASiantuntijaraportti

Petri Suutarinen; Vesa Ilmarinen
13.3.2026

Sisällys

1.	Esipuhe.....	3
2.	Johdon tiivistelmä.....	6
3.	Miksi rakennusalan on uudistettava toimitusketjujen riskienhallinta?	8
3.1.	Yleistä.....	8
3.2.	Ylävirran riskit (luonto, ihmisoikeudet, ilmasto).....	9
3.3.	Sääntelypaine ja markkinaodotukset.....	11
3.4.	Miksi nykyiset työkalut eivät riitä	12
4.	#KIRARiskDD – uusi lähestymistapa	15
4.1.	OECD:n DD-periaatteisiin nojaava malli.....	15
4.2.	Kontrollipisteajattelu	16
4.3.	Mikä erottaa tämän perinteisestä auditoinnista?.....	17
5.	Pilotoinnin keskeiset tulokset	18
5.1.	Pilotoinnin rajaus ja kohdemateriaalit	18
5.2.	Mitä opimme toimitusketjujen läpinäkyvyydestä?	18
5.3.	Vastauksettavuus ja tiedon jakamisen käytännöt	18
5.4.	Suurin käytännön pullonkaula: oikean vastaajan tavoittaminen	19
5.5.	Kierrätysraaka-aineet: kiertotalous ei tarkoita automaattisesti matalaa riskiä.....	19
5.6.	Tulosten tulkinta ja rajoitteet.....	19
5.7.	Mitä tämä tarkoittaa kontrollipistemallin skaalaamiselle?	20
6.	Mitä tämä tarkoittaa rakennusallalle?.....	22
6.1.	Rakennuttajalle.....	22
6.2.	Rakennusliikkeelle (pää toteuttajalle)	22
6.3.	Tuote- ja materiaalityöittäjälle.....	23
6.4.	Toimialajärjestöille	23
7.	Seuraava askel: Monitoimija-aloite	25
7.1.	Miksi yksittäinen yritys ei onnistu huolellisuusprosessissaan?	25
7.2.	Mitä monitoimija-aloite tarkoittaa tässä yhteydessä?.....	25
7.3.	Yhteisen mallin hyödyt.....	26
7.4.	Ehdotus toimintamalliksi: Analysoi – Kehitä – Käytä – Opi – Vaikuta	26
7.5.	Hallinto, rahoitus ja “pelisäännöt”.....	26
7.6.	Yhteinen kehitysfoorumi ja osaajaverkosto	27
7.7.	Materiaalikohtainen riskitietopankki ja jaettu kyselyalusta (infrastrukturi).....	27
7.8.	Vaikutusvalta haitallisten vaikutusten vähentämiseen	27
8.	Yhteenveto	28
9.	Liitteet.....	29

9.1. Liite 1: #KIRAriskDD-menetelmä kaavio.....	30
9.2. Liite 2: Kontrollipistemalli.....	30
9.3. Liite 3: Kontrollipistekyselyn yleinen runko.....	31
9.4. Liite 4: #KIRAriskDD-pilotoinnin tavoitteet.....	31
9.5. Liite 5: Esimerkkejä riskien ja haitallisten vaikutusten lieventämiseksi ja ehkäisemiseksi.....	32

Kuvat

Kuva 1 Esimerkki rakennushankkeen yhteisen huolellisuusprosessin rooleista

I. Esipuhe

Tämä asiantuntijaraportti syntyi hyvin käytännöllisestä tarpeesta: rakennusalan toimitusketjujen luontoon ja ihmisoikeuksiin liittyvät kestävyysriskit ovat sekä **lähellä** että **kaukana**, ja nykyiset käytännöt eivät vielä muodosta Suomessa sellaista yhteistä, pysyvää tapaa, jolla raaka-aineketjujen haitallisia vaikutuksia tunnistetaan, priorisoidaan ja vähennetään johdonmukaisesti. Kun riskienhallinta jää yritys- ja hankekohtaiseksi, lopputulos on helposti päällekkäistä työtä, vaihtelevaa laatua ja katvealueita – erityisesti siellä, missä vaikutukset ovat vakavia mutta tiedonhankinta vaikeaa.

Rakennusala on erityistapaus, koska se on **projektitaloutta**: yksittäinen hanke kokoaa yhteen laajan verkoston päätoteuttajia, aliurakoitsijoita, tukkuketjuja ja valmistajia, joiden oma ylävirta ulottuu usein raaka-aineiden tuotantoon ja jalostukseen asti.

Tässä rakenteessa riskit eivät rajaudu yhteen yritykseen, yhteen rakennukseen, vaan “läpäisevät” jopa useita rakennushankkeita – materiaalivirtoina ja alihankintaketjuina.

Osa riskeistä on Suomessa konkreettisia ja näkyviä. Asiantuntijaraportissa nostetaan esimerkiksi työmaihin ja niihin kytkeytyviin palveluketjuihin liittyvät työelämän oikeuksiin kohdistuvat riskit – erityisesti työperäinen hyväksikäyttö vieraskielisten työntekijöiden alihankintaketjuissa – sekä vastaavat riskit valmiissa kiinteistökannassa (mm. siivouspalvelut). Silti kaikkein vaikeimmin havaittavat, mutta usein vakavimmat haitalliset vaikutukset ovat toimitusketjujen alkupäässä.

Tutkimus ja tapausnäyttö tukevat tätä: rakennus- ja palvelualat ovat kansainvälisesti tunnistettuja korkean riskin sektoreita. Esimerkiksi ILO tiivistää: “Construction is the second-highest-risk sector for forced labor¹ ... with an estimated 4.5 million construction workers in forced labor.”² Vastaavasti UN Global Compactin BHR Navigator huomauttaa, että myös alihankinta- ja palvelutoimittajien ketjuissa (kuten siivous) riski voi realisoitua lähelläkin: “employees of service suppliers (e.g. cleaning, logistics, construction) are at risk of exploitation even in OECD countries.”³ Nämä havainnot ovat yksi syy siihen, miksi tarvitsemme mallin, joka huomioi sekä “lähiriskit” että ylävirran riskipisteet, ja tekee sen rakennushankkeen arkeen sopivalla tavalla.

Samaan aikaan toimintaympäristö muuttuu nopeasti. Eurooppalainen yritys vastuusääntely on nostanut arvoketjujen läpinäkyvyyden ja huolellisuusmenettelyt johdon agendalle, mutta lopullista sääntelykehystä ei ole ollut ennustettavissa: keväällä 2026 Omnibus I (“stop the clock”) hyväksyttiin ja se keventää sekä raportointia (CSRD/ESRS) että huolellisuusvelvoitteita (CSDDD). Myös tämä asiantuntijaraportti toteaa suoraan sen, minkä moni tunnistaa

¹ https://www.ilo.org/sites/default/files/wcmsp5/groups/public/@ed_norm/@ipecc/documents/publication/wcms_586127.pdf

² ILO (2017), pp. 25-26. The ILO notes that 18% of all forced labor cases are documented in the construction sector. However, it is worth noting that information on the industry was available for only 65% of cases. For the purpose of this briefing, it is assumed that the remaining 35% of cases have a similar sector distribution.

³ <https://bhr-navigator.unglobalcompact.org/issues/forced-labour/>

arjesta: eteneminen on väistämättä asteittaista, eivätkä kaikki yritykset lähde samanaikaisesti tekemään kattavia huolellisuusprosessin kuvauksia (due diligence prosessi) tai selvittämään ylävirran toimitusketjujaan laajasti. Samalla yhä useampi yritys haluaa varmistaa, ettei sen toiminta ole ristiriidassa annettujen kestävyysitumusten kanssa ja että maineriski tunnustetaan todellisena liiketoimintariskinä. Juuri siksi tämä julkaisu keskittyy riskiperusteiseen ja toteuttamiskelpoiseen etenemispolkuun.

Miksi tämä julkaisu on tehty – ja kenelle?

Tämän asiantuntijaraportin tarkoitus on:

- 1) selittää #KIRAriskDD-menetelmä (teoria + sovellus) ja sen suhde OECD:n due diligence -ajatteluun,
- 2) koota pilotoinnin opit toimitusketjujen riskien analysoinnista ja kestävyysjohtamisen maturiteetista, sekä
- 3) ehdottaa etenemispolkua kohti yhteistä, skaalautuvaa toimintamallia.

Kohderyhmä on laaja: toimialajärjestöt, yritykset (rakennuttajat, rakennusliikkeet, tuote- ja materiaalitoimittajat), viranomaiset, kansalaisjärjestöt sekä rahoittajat ja omistajat – käytännössä kaikki, joille yritysvastuu ja huoli luonnosta ja ihmisistä ovat osa työtä tai omaa arvo maailmaa.

Mitä tämä ei ole

Tämä ei ole kattava tieteellinen meta-analyysi, sertifiointistandardi eikä juridinen ohje. Se ei myöskään lupaa “täydellistä varmuutta”. Lähtökohta on rehellinen: rakennushankkeessa “kunnolla suoritettu due diligence on liian kallista yksittäisessä hankkeessa yksittäiselle rakennustuotteelle”. Siksi esitämme riskiperusteisen toimintamallin, joka tuottaa riittävää varmuutta kohtuullisella työmäärällä ja ohjaa syventämään arviointia silloin, kun viitteitä kielteisistä vaikutuksista ilmenee.

Aineisto ja menetelmä – lyhyesti

Julkaisu nojaa pilotointiin, työpajoihin, kontrollipistekyselyn aineistoon, OECD-viitekehykseen sekä keskeisiin sääntely- ja markkinalähteisiin.

Metodisesti työ on ollut käytännön kehittämistyötä: menetelmää on rakennettu, testattu ja tarkennettu yhdessä sidosryhmien kanssa – tavoite ei ole ollut “teoreettinen täydellisyys”, vaan käytökelpoinen malli rakennushankkeen arkeen.

Pilotoinnin ja yhteistyön konteksti

Kevään syksyn 2025 aikana toteutettiin TT-säätiön tukirahoituksella riskiperustaisen ja kohdennetun huolellisuusmenettelyn malli rakennushankkeiden osapuolten yhteiseksi työkaluksi (#KIRAriskDD). Menetelmän teoreettisen kehittämisvaiheen jälkeen sitä testattiin syksyllä 2025 ja talvella 2026 yritysrahoitteisessa pilotoinnissa. Paine menetelmän kehittämiseen nousi alun perin erityisesti CSRD:n/ESRS₂₀₂₃:n ja CSDDD:n arvoketjuihin ulottuvista tiedonantovaatimuksista, vaikka näitä velvoitteita on sittemmin kevennetty merkittävästi.

Pilotoinnin tarkoituksena on ollut jalkauttaa menetelmää sekä testata ja kehittää kontrollipistekysely-prosessia. Työ tehtiin yhdessä yhdentoista yrityksen kanssa siten, että kussakin kolmen yrityksen ryhmässä oli todelliseen hankkeeseen kytkeytyen rakennuttaja, rakennusliike ja rakennustuotetoimittaja. Työskentely tapahtui pilottikohtaisissa työpalaverissa sekä kaikkien yritysten yhteisissä työpajoissa. Keväällä 2025 toteutetun teoriaosuuden rahoitti TT-säätiö, ja pilotoinnin rahoittivat osallistujayritykset sekä osin (30 %) konsulttiyrittäjät itse.

Luotettavuus ja rajoitteet – kevyesti mutta rehellisesti

Pilotin tulokset ovat ennen kaikkea **oppeja ja suuntaa antavia havaintoja**, eivät universaaleja väittämiä koko rakennusalasta. Pilotoinnin osallistujajoukko edustaa todennäköisesti toimijoita, joilla on jo valmiiksi kiinnostusta ja kyvykkyyttä vastuullisuustyöhön, mikä voi korostaa mallin toimivuutta suhteessa laajempaan kenttään. Lisäksi kontrollipistekysely perustuu vastaajien antamiin tietoihin ja dokumentteihin; hanketasolla ei ole realistista todentaa kaikkea ylävirran toimintaa paikan päällä, eikä tämä ole menetelmän tarkoituksaan. Kriittistä onkin se, että malli on riskiperusteinen: syvemälle mennään silloin, kun riskisignaaleja ilmenee, ja vaikuttavimmat toimet edellyttävät usein yhteistyötä, ei vain hankekoh-
taisia ponnistuksia.

Kiitokset ja roolit

Hanketta ja pilotointia varten perustettiin ohjausryhmä, joka kokoontui seitsemän kertaa. Ohjausryhmä muodostui osallistujayritysten edustajista sekä Raklin ja RTT:n edustajista. Lisäksi kiitämme kaikkia pilotointiin osallistuneita yrityksiä ja asiantuntijoita käytännön panoksesta: kontrollipistekyselyt eivät täyty “itse”, vaan ne vaativat yhteyksiä, motivaatiota, ajankäyttöä ja ennen kaikkea halua tehdä näkyväksi asioita, joita toimitusketjuissa ei aina ole totuttu avaamaan.

Kirjoittajina vastaamme tämän julkaisun sisällöstä ja tulkinnoista. Ohjausryhmä on tukenut työn suuntaamista ja käytännön toteutusta.

Päiväys, versio ja avoimuus

Tämä julkaisu on **versio 1.0** (13.3.2026). Dokumentti on julkinen ja vapaasti luettavissa. Pilotoinnin osallistujille on erikseen jaettu yksityiskohtainen tulosmateriaali; sen käyttöoikeudet ovat vain osallistuneilla yrityksillä ja hankkeen konsulteilla. Tämä asiantuntijaraportti on sen sijaan laadittu julkiseksi ilman muita käyttöoikeusrajoituksia kuin asianmukaisen viittausohjeen käyttäminen:

Viittausohje: #KIRARiskDD-menetelmän asiantuntijaraportti_1.0 (13.3.2026),
Petri Suutarinen ja Vesa Ilmarinen.

Helsingissä 13.3.2026
Petri Suutarinen
Finreim Oy

2. Johdon tiivistelmä

Rakentamisen vastuullisuus ei ratkea pelkästään työmaalla. Suurin osa materiaalien luonto- ja ihmisoikeusvaikutuksista sekä toimitusriskeistä syntyy ylävirrassa - raaka-aineiden tuotannossa, jalostuksessa ja logistiikassa - jossa läpinäkyvyys on perinteisesti heikko ja vaikutusvalta hajautunut.

Tässä raportissa esitetty #KIRAriskDD on riskiperusteinen, OECD:n due diligence -periaatteisiin nojaava malli, joka tuo hankintaan toteuttamiskelpoisen tavan saada riittävä varmuus ylävirran riskitasosta ilman hankekohtaista auditointikoneistoa. Menetelmässä tunnistetaan toimitusketjusta kontrollipiste (esim. teräs- tai sementtitehdas), ja arvioidaan sen kyvykkyyttä standardoidulla kyselyllä: kestävyysjohtaminen, toimitusketjun tuntemus alkulähteille saakka, sertifiointit sekä raaka-aineiden maantieteellinen alkuperä ja riskiprofiili.

Omnibus I / "stop the clock" -kokonaisuus kevensi osaa raportointivaatimuksista, mutta vahvasti käytännössä riskiperusteista ajattelua: huolellisuusarvioinnit voidaan kohdentaa niihin arvoketjun osiin, joissa todelliset ja mahdolliset haitalliset vaikutukset ovat todennäköisimpiä, ja rajauksen tulee nojata kohtuudella saatavilla olevaan tietoon. Tämä on linjassa #KIRAriskDD:n perusidean kanssa.

Pilotointi testasi kontrollipistekyselyä neljässä keskeisessä materiaaliketjussa (vähähiilinen betoni, vähähiilinen teräsrunko, kipsilevyväliseinä ja puurakenteinen kattoelementti). Keskeiset opit olivat:

- a) **Toteutettavuus:** kyvykkäät toimijat pystyivät vastaamaan kyselyyn tyypillisesti noin 30–60 minuutissa, mikä tukee menetelmän integrointia hankinnan arkeen.
- b) **Vastaukattavuus ja tiedon jakaminen:** kyselyitä lähetettiin 11 yritykselle ja vastauksia saatiin 9; merkittävä osa vastaajista salli vastausten jakamisen pilotointiin osallistuneille yrityksille, tai tarjosi ne saataville suoran yhteydenoton kautta.
- c) **Suurin pullonkaula:** onnistuminen ratkaistaan usein kontaktissa - oikean vastaajan tavoittaminen ja motivointi kontrollipisteessä on kriittistä.
- d) **Kierrätysraaka-aineet:** kiertotalous ei automaattisesti tarkoita matalaa riskiä; kierrätysketjuissa korostuvat jäljitettävyyden ja prosessien "sokeat pisteet".

Johtopäätös johdolle on kaksiosainen. Ensinnäkin #KIRAriskDD toimii käytännössä: se tuottaa hankkeille suhteellisuusperiaatteen mukaista läpinäkyvyyttä ja selkeän tavan priorisoida lisäselvityksiä. Toiseksi malli ei skaalaudu pelkästään hankkeiden kautta. Skaalaus edellyttää monitoimija-aloitetta, joka ylläpitää yhteiset DD-prosessit, vähentää päällekkäiset kyselyt, mahdollistaa kumuloituvan tietopohjan ja rakentaa legitimitetin kontrollipisteiden suuntaan.

Suositus (johtoryhmälle / päätöksentekijöille):

- a) Päätä #KIRAriskDD:n käyttöön otosta hankintojen riskiperusteisena menettelynä valituissa materiaalikategorioissa ja liitä se osaksi hankkeen tavoitteita sekä hankintavaatimuksia.
- b) Tue monitoimija-aloitteen käynnistämistä (luku 7): yhteinen sääntökirja, hallinto- ja rahoitusmalli sekä vaiheittain toteutettava infrastruktuuri (riskitietopankki, jaettu kyselyalusta, moderointi ja luvitus).

- c) Aseta onnistumisen mittarit: kuinka monta toimitusketjua analysoidaan, missä riskimaissa raaka-aineiden alkuperä tunnistetaan, ja kuinka usein löydökset johtavat ehkäiseviin tai lieventäviin toimiin yhdessä toimittajien kanssa.

3. Miksi rakennusalan on uudistettava toimitusketjujen riskienhallinta?

3.1. Yleistä

Rakennusalan toimitusketjut ovat poikkeuksellisen monitasoisia ja hajautuneita: yksittäinen rakennushanke kokoaa yhteen laajan verkoston päätoteuttajia, aliurakoitsijoita, tukkuketjuja sekä materiaalien ja tuotteiden valmistajia, joiden oma ylävirta ulottuu usein raaka-aineen tuotantoon ja jalostukseen asti. Tällaisessa rakenteessa vastuullisuus- ja kestävyysriskit eivät rajaudu vain yhteen yritykseen tai sopimussuhteeseen, vaan muodostuvat verkostomaisesti ja “läpäisevät” hankkeen – sekä fyysisesti (materiaali- ja tuote-flow) että organisatorisesti (alihankinta- ja toimittajaketjut). Siksi riskienhallinta, joka nojaa vain yksittäisten toimijoiden omiin menettelyihin tai satunnaisiin kyselyihin, ei tyypillisesti kykene kattamaan kokonaisuutta.

Vaikka velvoittava yritysvastuusääntely ja sen raportointivaatimukset kohdistuvat käytännössä ensivaiheessa suurimpiin yrityksiin, käytännön paine vastuullisuus- ja huolellisuusmenettelyjen kehittämiseen ulottuu koko toimialaan. Tämä johtuu kahdesta toisistaan vahvistavasta tekijästä. Ensinnäkin monet keski-suuretkin yritykset asettavat strategisissa tavoitteissaan ja arvoissaan odotuksia viisaasta resurssien käytöstä, luonnon turmeltumisen ja saastumisen vähentämisestä sekä työ- ja ihmisoikeuksien kunnioittamisesta. Toiseksi rakennushankkeen johtavat toimijat (rakennuttajat, rakennusliikkeet, suuret materiaalitoimittajat) siirtävät vaatimuksia ketjussa alaspäin hankintaehtojen, toimittajakriteerien ja asiakasodotusten kautta. Näin ollen “minimitason” noudattaminen ei enää määritä käytännön toimintaedellytyksiä, vaan kilpailukyky ja toiminnan hyväksyttävyys linkittyvät kasvavassa määrin kykyyn tunnistaa ja hallita haitallisia vaikutuksia koko arvoketjussa.⁴

Rakennusalalla osa haitallisista vaikutuksista on lähellä ja näkyvää. Suomessa keskeinen esimerkki ovat työmaihin ja niihin kytkeytyviin palveluketjuihin liittyvät työelämän oikeuksiin kohdistuvat riskit, kuten työperäinen hyväksikäyttö erityisesti vieraskielisten työntekijöiden alihankintaketjuissa. Lisäksi valmiissa kiinteistö-kannassa vastaavan kaltaiset riskit voivat kytkeytyä esimerkiksi siivous-, ravintola- ja majoituspalveluihin. Nämä “lähiriskit” ovat tärkeitä kahdesta syystä: (i) ne ovat konkreettisia ja todennettavia, ja (ii) ne osoittavat, että riskit eivät ole teoreettisia tai “kaukaisia”, vaan voivat realisoitua myös hyvin säännellyssä toimintaympäristössä.

Samanaikaisesti kaikkein vaikeimmin havaittavat, mutta usein vakavimmat luontoon ja ihmisiin kohdistuvat riskit sekä todelliset haitalliset vaikutukset sijaitsevat toimitusketjujen alkupäässä. Rakennustuotteiden raaka-aineketjut voivat ulottua kaivostoimintaan ja jalostusvaiheisiin, joissa riskit kytkeytyvät esimerkiksi veden saatavuuteen ja laatuun, paikallisiin ympäristö- ja terveysvaikutuksiin sekä yhteisöihin kohdistuviin oikeusvaikutuksiin. Kun esimerkiksi veden pilaantuminen tai vesistressi heikentää paikallisten asukkaiden terveyttä ja elinmahdollisuuksia, vaikutukset ovat samanaikaisesti ympäristö- ja ihmisoikeuskysymyksiä – ja

⁴ Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja • Yritykset • 2023:38 OECD:n toimintaohjeet monikansallisille yrityksille vastuulliseen liiketoimintaan

ne voivat jäädä täysin näkymättömiksi rakennushankkeen päätöksenteossa, ellei ylävirtaan ulottuvaa huolellisuusmenettelyä ole rakennettu systemaattiseksi.⁵

Nykytilaa voidaan kuvata siten, että rakennusalan toimitusketjujen vastuullisuusriskien hallinta painottuu vielä liiaksi yksittäisiin dokumentteihin (esim. toimittajaohjeet), sopimusehtoihin tai ketjuuntuneisiin “source mapping” -kyselyihin, joissa tiedon laatu heikkenee ketjun pidentyessä ja vastuu hämärtyy portaalta toiselle. Tämä on havaittu myös #KIRAriskDD-kehitystyössä: materiaalien ja raaka-aineiden alkuperään liittyvä tieto sekä kyky arvioida ylävirran riskitasoa on puutteellista, ja samalla tarve konkreettisille menetelmille on ilmeinen.

Keskeinen rakenteellinen ongelma on, ettei Suomessa ole vielä vakiintunutta, pysyvää ja jaettavaa prosessia, jolla rakennusmateriaalien ja -tuotteiden raaka-aineketjuihin liittyviä haitallisia vaikutuksia voitaisiin tunnistaa, priorisoida ja vähentää johdonmukaisesti. Kun riskienhallinta jää yritys- ja hankekohtaiseksi, syntyy väistämättä päällekkäistä työtä, vaihtelevaa laatua ja katvealueita – erityisesti siellä, missä vaikutukset ovat vakavia mutta tiedonhankinta on vaikeaa. Tästä seuraa tarve uudistaa riskienhallintaa kohti mallia, joka (i) kohdentaa huomion riskisimpiin raaka-aineisiin ja ketjun osiin, (ii) tunnistaa toimijat, joilla on paras näkyvyys ja vaikutusvalta ylävirtaan, ja (iii) tukee yhteismitallista, vertailtavaa ja toistettavaa menettelyä.⁶

3.2. Ylävirran riskit (luonto, ihmisoikeudet, ilmasto)

Rakennusalan merkittävimmät luonto- ja ihmisoikeusvaikutukset eivät synny ainoastaan työmailla tai välittömässä alihankinnassa, vaan usein arvoketjun alkupäässä – erityisesti raaka-aineiden tuotannossa, kaivostoiminnassa ja jalostusvaiheissa. Tälle ylävirralle on ominaista pitkä toimitusketju, toimijakerrosten suuri määrä, materiaalivirtojen sekoittuminen sekä läpinäkyvyyden heikkous. Näissä olosuhteissa haitalliset vaikutukset voivat olla sekä vakavia että vaikeasti havaittavia, koska päätöksenteko rakennushankkeessa tapahtuu kaukana niistä paikoista ja ihmisistä, joihin vaikutukset kohdistuvat.

#KIRAriskDD-määrittelyvaiheen **loppuraportissa**⁷ on koottu esimerkkitasolla ylävirran haitallisia vaikutuksia, jotka havainnollistavat riskien luonnetta ja toistuvuutta: alumiinin bauksiitin louhintaan kytkeytyvää juomaveden saastumista (esim. Brasilia), kuparin louhintaa alkuperäiskansojen alueilla (esim. Chile), teräksen seosaineisiin liittyvää kromin alkuperää (esim. Etelä-Afrikka), sekä rakennuskivien tuotantoon liittyviä lapsityövoima- ja pakkotyöriskejä (esim. Kiina, Intia, Vietnam). Lisäksi raportissa nostetaan esiin vihreän siirtymän arvoketjujen erityiskysymyksiä: akkumineraalien (esim. koboltti) kytkeytyminen Kongoon (välivaiheiden kautta), sekä aurinkopaneelien polypiin tuotannon pakkotyöepäilyt Kiinan uiguurialueilla.

⁵ OECD (2023), Handbook on Environmental Due Diligence in Mineral Supply Chains, OECD Publishing, Paris,

⁶ #KIRAriskDD | Pilottiyritysten yhteisen työpajan ennakkomateriaali 26.2.2026

⁷ #KIRAriskDD tuloksetraportti 11.6.2025; DI Petri Suutarinen, KTM Vesa Ilmarinen

Ylävirran haitalliset vaikutukset ovat usein “kaksoisluonteisia”: ympäristövaikutus kytkeytyy samanaikaisesti ihmisoikeusulottuvuuteen. Esimerkiksi vesistökuormitus ja veden pilaantuminen eivät ole pelkkää ympäristöriskiä, vaan voivat heikentää paikallisten yhteisöjen terveyttä ja toimeentuloa. Samoin pakkotyö ja lapsityövoima ovat ihmisoikeusloukkauksia, mutta niihin liittyy usein myös laajempia sosiaalisia ja ympäristöllisiä ulottuvuuksia (esim. heikko viranomaisvalvonta, köyhyys, konfliktidynamiikat). Näiden riskien merkitys kasvaa, kun rakennussektorin materiaalitarve kytkeytyy yhä vahvemmin puhtaaseen siirtymään ja kriittisiin mineraaleihin: raportti kuvaa, että rakentamisessakin käytettyihin metalleihin ja puhtaan siirtymän mineraaleihin liittyy ympäristö- sekä työ- ja ihmisoikeusriskejä, ja nostaa esimerkiksi bauksiitin, kuparin, kromin, luonnonkivet sekä koboltin ja polypiin.

Ylävirran vaikutusten ymmärtäminen edellyttää lisäksi geo- ja kauppapoliittisen ulottuvuuden huomioimista. Yksi esimerkki on pakotteisiin ja alkuperän peittymiseen liittyvä riski, jossa terästuotteiden virrat voivat kulkea Eurooppaan välittäjämaiden kautta. #KIRAriskDD-aineistossa tätä konkretisoidaan tarkastelemalla terästuotteiden tuontia Turkista ja Venäjän roolia Turkkiin suuntautuviissa virroissa (TradeMap/ITC-lähteisiin nojaten) ja kysymällä eksplisiittisesti, “tuleeko Suomeen venäläistä terästä Turkin kautta”.

Keskeinen käytännön ongelma on tiedon syntyminen ja välittyminen: ylävirran haitalliset vaikutukset tulevat monesti näkyviksi vasta, kun kansalaisjärjestöt tai media dokumentoivat niitä. Loppuraportissa todetaan, että joissakin tapauksissa median ja kansalaisjärjestöjen esille nostamat tapaukset – ja niistä seuraava mainehaitta – ovat aktivoineet yrityksiä. Tämä kytkeytyy suoraan yritysten kannustimiin: kun haitalliset vaikutukset konkretisoituvat julkisuudessa, riskinä ei ole vain “compliance”, vaan nopeasti realisoituva maineriski ja luottamuspääoman heikentyminen, mikä on tunnustettu myös rakennuttajien ja toimialan motivaattoreita kuvaavissa materiaaleissa.

Samalla on tunnustettava rakennushankkeiden realiteetit. Ylävirran kaivoksiin tai jalostuslaitoksiin ulottuva auditointi ei ole tyyppillisesti realistinen toimintamalli yksittäiselle hankkeelle: loppuraportti tiivistää tämän toteamalla, että “kunnolla suoritettu due diligence on liian kallista yksittäisessä hankkeessa yksittäiselle rakennustuotteelle.” Loppuraportin esipuheessa korostetaan tarvetta löytää tasapaino riittävän hyvän riskitunnistamisen ja rakennushankkeiden käytännön realiteettien välillä.

Tämä johtaa metodiseen vaatimukseen: ylävirran haitallisten vaikutusten hallinta edellyttää riskiperusteista ja suhteellista lähestymistapaa, jossa syvemmälle arvoketjuun mennään silloin, kun viitteitä kielteisistä vaikutuksista ilmenee. Tämä periaate on kirjattu myös #KIRAriskDD-menetelmän tavoitteisiin: menetelmän tulee olla kohtuullisella työmäärällä toteutettavissa ja riskiperustainen (perusteellisempi arvio syvemmälle arvoketjuun vain, kun kielteisistä vaikutuksista on viitteitä).

Samaan suuntaan viittaa myös sääntely-ympäristön kehitys: Omnibus I / “stop the clock” -kokonaisuuden yhteydessä on korostettu, että yritysten on tarkoituksenmukaista kohdistaa huolellisuusarviointinsa niihin arvoketjun osiin, joissa todelliset ja mahdolliset haitalliset ympäristö- ja ihmisoikeusvaikutukset ovat todennäköisimpiä. Samalla arvoketjun rajauksen ja syventämisen odotetaan perustuvan “kohtuudella saatavilla olevaan tietoon”.

Riskiperusteisuus ei kuitenkaan tarkoita pelkkää “löydösten keräämistä”, vaan toimintalogiikkaa siitä, miten löydöksiin reagoidaan. OECD:n mineraalien ympäristöhuolellisuutta koskevassa käsikirjassa korostetaan käytännön seuranta ja tiedonvarmistusta yhdistämällä toimittajien raportoima tieto kolmansien osapuolten arvioihin, sidosryhmävuoropuheluun, desktop-researchiin sekä yhteistyömalleihin, joilla voidaan vähentää päällekkäisiä arviointeja ja toimittajien raportointiväsymystä.

OECD-aineistossa todetaan myös, että riippumaton yhteisömonitorointi vaatii rahoitusta ja kyvykkyyksiä, joita ei useinkaan ole riittävästi saatavilla. Tämä alleviivaa tarvetta rakentaa rakennusalaan soveltuva malli, jossa “paikan päälle” ulottuvaa todentamista korvataan ja täydennetään kohdennetulla tiedonhankinnalla, kontrollipiste- ja vaikutusvaltagiikalla sekä yhteistyörakenteilla.

3.3. Sääntelypaine ja markkinaodotukset

Eurooppalainen yritys vastuusääntely on viime vuosina toiminut keskeisenä ulkoisena ajurina, joka on nostanut arvoketjujen läpinäkyvyyden ja huolellisuusmenettelyt yritysjohton agendalle. Samalla sääntelykehys on ollut poikkeuksellisen dynaaminen: keväällä 2026 EU:n Omnibus I -kokonaisuus (“stop the clock”) hyväksyttiin lopullisesti neuvostossa, ja se tuo merkittäviä kevennyksiä sekä kestävyysraportointiin (CSRD/ESRS) että yritys vastuun huolellisuusvelvoitteisiin (CSDDD).⁸

Raportointipaineen (CSRD/ESRS) muutos.

Omnibus I kaventaa raportointivelvollisuuden soveltamisalaa ja siirtää määräaikoja. “Stop the clock” -linjauksen mukaan raportointi lykkäännyy niille toimijoille, jotka eivät olleet ensimmäisessä CSRD-aallossa, vuoteen 2028. Lisäksi sääntelyyn sisältyy arvoketjutiedon keruuseen liittyviä helpotuksia, kuten niin sanottu “value chain cap”, joka rajoittaa mahdollisuuksia vaatia alle 1 000 henkilön yrityksiltä laajempaa kestävyyspalvelusta vapaaehtoista pk-standardia laajemmin. Tämä on rakennuslalle olennainen signaali, koska hankinnassa toimitaan laajasti pk-toimittajakentässä.

Huolellisuusvelvoitteiden (CSDDD) muutos: riskiperusteisuuden vahvistuminen, tiheyden harventuminen.

Omnibus I myös kaventaa CSDDD:n soveltamisalaa ja lykkää toimeenpanoa: jäsenvaltioiden on saatettava direktiivi kansallisesti voimaan heinäkuuhun 2028 mennessä, ja velvoitteiden on määrä tulla voimaan seuraavana vuonna; vuosittainen raportointivaatimus ajoittuu tilikaudelle 2030.

Sisällöllisesti keskeinen muutos on, että yritykset voivat aiempaa selkeämmin **kohdistaa** huolellisuusarviointeja niihin toimintoihin ja toimitusketjun osiin, joissa todelliset ja mahdolliset haitalliset ympäristö- ja ihmisoikeusvaikutukset ovat todennäköisimpiä, ja että arvoketjun rajauksen tulee nojata “kohtuudella saatavilla olevaan tietoon”. Samanaikaisesti arviointisyklin tiheys harvenee: due diligence -toimien arviointivelvoite muuttuu 12 kuukaudesta viiden vuoden välein tehtäväksi.

⁸ Corporate Disclosure, 24 February 2026 EU rubber stamps CSRD/CSDDD simplifications

Rakennusalan näkökulmasta tällä on kaksijakoinen vaikutus. Yhtäältä sääntelypaineen “keventyminen” voi heikentää lyhyen aikavälin kannustetta tehdä jatkuvaa ja syklisesti toistuvaa huolellisuutta erityisesti niissä organisaatioissa, joissa tekeminen on vasta muodostumassa. Toisaalta riskiperusteisen kohdentamisen vahvistuminen on linjassa rakentamisen käytännön realiteettien kanssa: yksittäisissä hankkeissa ei ole realistista auditoida ylävirran toimijoita “paikan päällä”, vaan tarvitaan kohtuullisella työmäärällä toteutettava, kohdennettu menettely.

Markkinaodotukset ja “tilaajan neuvotteluvallan” ohjausvaikutus.

Loppuraportin mukaan rakennusallalla sääntely ei joka tapauksessa yksin ohjaa kestävyuden johtamista, vaan motivaatiota haetaan yhä useammin muista lähteistä. Keskeisiä ajureita ovat riskienhallinta (erityisesti maineriski), sidosryhmien odotuksista (esim. kuluttajat ja nuoret), sosiaalisista ja moraalisisista normeista – jotka perustuvat kansainvälisiin valtioita velvoittaviin sopimuksiin. Lisäksi kestävyyttä ohjaa tarve uudistaa strategiaa vastaamaan muuttuvaa toimintaympäristöä. Suuret toimijat toimivat suunnannäyttäjinä, ja rahoituksen saatavuus ja ehdot nousevat keskeiseksi ulkoiseksi ohjausmekanismiksi. Tämä tukee havaintoa, että suurin käytännön paine arvoketjujen läpinäkyvyyteen syntyy siellä, missä päätetään investoinneista ja hankintakriteereistä – eli “päättäntävaltaa” käyttävä taho voi muotoilla odotukset arvo- ja tavoitetasolla ja siten luoda kerrannaisvaikutuksen koko toimitusketjuun.

Vaikutus hankintaprosesseihin

Rakennushankkeet ovat luonteeltaan projektikohtaisia ja kestoiltaan vaihtelevia. Tämän vuoksi huolellisuusmenettelyjen on käytännössä ankkuroiduttava hankinnan arkeen: toimitajien esivalinta, hyväksyntä/hylkäys ja sopimusvaihe muodostavat luonnollisen pisteen, jossa due diligence tehdään “sisään” (onboarding), ja sen jälkeen menettelyä ylläpidetään riskiperusteisesti (esimerkiksi olennaisten muutosten, uusien riskisignaalien tai materiaalikategorioiden mukaan). Tämä on myös vastaus siihen, miksi pelkkä määräaikainen (esim. 5 vuoden välein) tarkastelu ei yksin riitä rakennushankkeiden riskiprofiileihin: projektien välillä riskit voivat muuttua nopeasti, jolloin tarvitaan tapahtumaperusteisia “trigger”-kriteerejä. Tämä on samalla yksi peruste #KIRARiskDD-menetelmän riskiperustaiselle logiikalle.

Johtopäätös drivereista

Omnibus I -kokonaisuuden myötä sääntelyn välitön “pakottavuus” vähenee monilla toimijoilla, mutta tarve hallita ylävirran haitallisia vaikutuksia ei poistu. Päinvastoin: markkinaehtoiset odotukset, rahoituksen ehdot ja maineriski muodostavat rakennusallalla käytännöllisesti ratkaisevan ohjausmekanismin, ja siksi toimialalle tarvitaan menetelmiä, jotka tekevät riskiperusteisesta huolellisuudesta toteutettavaa hankintaprosessien sisällä – ei vain raportoinnin vuoksi, vaan todellisten haitallisten vaikutusten vähentämiseksi.

3.4. Miksi nykyiset työkalut eivät riitä

Rakennusalan toimitusketjujen vastuullisuuden ohjaus nojaa tällä hetkellä tyypillisesti kahteen välineeseen: (i) **sopimustekniseen ohjaukseen** (eettiset ohjeistot, Supplier Code of Conduct) ja (ii) **kyselypohjaiseen tiedonhankintaan** (source mapping, tier-I

toimittajakyselyt). Nämä ovat tärkeitä lähtökohtia, mutta ne eivät yksinään riitä ylävirran haitallisten vaikutusten vähentämiseen – erityisesti silloin, kun riskit ja toteutuneet haitat sijaitsevat kaukana hankkeesta, useiden välikäsien takana.

1) *“Eettinen ohjeisto” jää helposti periaatetasolle ilman kuvattua prosessia.*

Toimittajan eettiset ohjeet (Supplier Code of Conduct) sisältävät usein viittaukset kansainvälisiin normeihin ja periaatteisiin sekä veloitteen ylläpitää asianmukaisia huolellisuusprosesseja; rikkomus voidaan määritellä olennaiseksi sopimusrikkomukseksi. Tämä on kuitenkin luonteeltaan **normatiivinen kehys**, ei operatiivinen malli. Jos yrityksellä ei ole kirjallisesti kuvattua huolellisuusmenettelyä (mitä tehdään, milloin, kuka vastaa, miten löydöksiin reagoidaan), ohjeisto muodostuu helposti “tavoitejulistukseksi”, jonka toteutumista on vaikea arvioida ja johtaa.

2) *Sopimuksellinen vaikutusvalta ei kanna ylävirtaan – “rikkinäinen puhelin”*

Toimitusketjut ovat monipolvisia ja haarautuvia, ja siksi sopimuksellinen ohjaus ulottuu käytännössä heikosti toimitusketjun riskipisteisiin. Loppuraportti tiivistää ongelman: sopimuksellinen vaikutusvalta ei ulotu kovin pitkälle, ja tier-I-kumppanin kanssa sovitut vastuullisuusvaatimukset menettävät tehoaan ja konkretiaansa. Tämä näkyy myös arjen “source mapping” -ketjuissa, joissa kysymykset siirtyvät vaiheittain rakennuttajalta päätoteuttajalle, aliurakoitsijalle, tukkuliikkeelle ja edelleen kohti raaka-aineen alkupäätä (“Kaivos?”) – samalla sekä tiedon laatu että vaatimusten tulkinta voivat muuttua.

3) *Huolellisuus “kulminoituu arjessa kyselyihin” – mutta kyselyt ovat pirstaleisia ja päällekkäisiä.*

Hanketuloksissa todetaan suoraan, että yrityksissä huolellisuus tehdään käytännössä usein erilaisten kyselyiden kautta, ja että arkea on se, että samalle toimijalle tulee useita hieman erisisältöisiä kyselyitä, jotka voivat kartoittaa samaakin asiaa eri tavoin; tämän helpottaminen on esitetty yhteisenä toiveena. Pirstaleisuus tuottaa kolme ongelmaa: (i) toimittajille syntyy “kyselykuormaa”, (ii) tilaajille syntyy paljon aineistoa mutta heikko vertailtavuus, ja (iii) tieto ei kerry kumuloituvaksi oppimiseksi, vaan jää yritys- ja hankekohtaiseksi.

4) *Rakennushankkeen realiteetit: “liian vähän aikaa, liian paljon vaatimuksia” – ja lopputulos voi olla paperia ilman parannuksia.*

Rakennusprojekti ei ole tehdas: suurissa hankkeissa käytetään tuhansia tuotteita, eikä kaikkien toimitusketjujen arviointi ole realistista. Kun hankinnoille jää liian vähän aikaa, tiedonkeruu tehdään usein kiireessä ja kyselymäisesti. Tällöin syntyy helposti tilanne, jonka aineisto kuvaa osuvasti: “syntyy paperia, ei parannuksia” – kyselyillä tuotetaan dokumentaatiota, mutta ei välttämättä johtopäätöksiä tai vaikutusketjua toimitusketjun kestävyyskehittämiseksi.

5) *Pelkkä tier-I-tason tarkastelu ei osu riskipisteisiin.*

Vaikka huolellisuusvelvoite (tai yrityksen oma käytäntö) rajautuisi pääosin suoriin toimittajiin, vaikutus jää vajaaksi, jos tier-I-toimittajien taustalta ei saada riittävää tietoa: tällöin huolellisuuden vaikutus ei ulotu toimitusketjun riskipisteisiin eikä “todellista vastuullisuutta” saavuteta. Tämä on ylävirran haitallisten vaikutusten hallinnan ydinongelma.

Johtopäätös: tarvitaan yhteinen malli ja monitoimija-aloite?

Nykyiset työkalut ovat tärkeitä, mutta ne jäävät helposti kahteen ääripäähän: joko **yleisperiaatteisiin** (Code of Conduct) tai **hallinnolliseen tiedonkeruuseen** (kyselyt), ilman että syntyy riittävä vipuvaikutus haitallisten vaikutusten vähentämiseen. Aineisto tuo esiin myös ratkaisulinjan: yksittäisen yrityksen mahdollisuudet estää tai vähentää alkupään haitallisia vaikutuksia ovat käytännössä rajalliset, jolloin tarvitaan organisoitua yhteistyötä (kts dokumentin kappale 7, joka käsittelee mahdollisen monitoimija-aloitteen perustamista).

Tällaisen yhteistyön keskeinen tehtävä on harmonisoida kysymykset ja vähentää päällekkäistä kuormaa siten, että tieto kertyy kumuloituvaksi ja vertailukelpoiseksi yhteiseksi tietopohjaksi (esim. yhteinen lomake- ja arviointityökalu). Ennen kaikkea yhteistyö rakentaa neuvottelu- ja vaikutusvaltaa, jota tarvitaan kaikkein vaikeimmin ehkäistävien tai kokonaan torjuttavien haitallisten vaikutusten juurisyihin puuttumiseksi.

4. #KIRAriskDD – uusi lähestymistapa

4.1. OECD:n DD-periaatteisiin nojaava malli

#KIRAriskDD on OECD:n ohjeistukseen perustuva, suomalaiselle kiinteistö- ja rakentamislalle sovellettu huolellisuusmenettely rakennusmateriaalien ympäristö- ja ihmisoikeusriskien hallintaan. Menetelmän peruslogiikka on **riskiperusteinen**: se kohdistaa työn niihin raaka-aineisiin, maihin ja toimitusketjun kohtiin, joissa haitallisten vaikutusten vakavuus ja/tai todennäköisyys on suurin.

OECD:n due diligence -kehikossa huolellisuus ei ole yksittäinen auditointi tai kysely, vaan **jatkuva johtamisprosessi**, joka etenee kuuden vaiheen kautta: (1) vastuullisuusperiaatteiden ja johtamisjärjestelmien ankkurointi, (2) todellisten ja mahdollisten haitallisten vaikutusten tunnistaminen ja arviointi, (3) haittojen lopettaminen, ehkäisy ja lieventäminen, (4) toimeenpanon ja tulosten seuranta, (5) viestintä siitä, miten vaikutuksia hallitaan, sekä (6) hyvitys/korjaavat toimet, kun yritys on aiheuttanut tai myötävaikuttanut haittaa.⁹

OECD korostaa, että riskiperusteisuudesta huolimatta priorisointia ei tehdä mielivaltaisesti: huolellisuuden laajuus mukautetaan **haitan luonteeseen, vakavuuteen ja todennäköisyyteen**, ja koko kuusivaiheinen prosessi rakentuu tämän priorisoinnin varaan (scoping → syventävät arvioinnit → reagointi → seuranta ja raportointi). Tämän vuoksi #KIRAriskDD-menetelmä on määritelty nimenomaisesti “riskiperusteiseksi ja kohdennetuksi” huolellisuusmenettelyksi, joka on tarkoitettu toteutettavaksi rakennushanketasolla osana hankintaa.

Rakennusalan kontekstissa oleellista on myös OECD:n ajatus siitä, että huolellisuus ulottuu arvoketjuun **ensimmäistä toimittajatasoa pidemmälle** ja edellyttää käytännön keinoja jäljitettävyyteen ja ylävirran toimijoiden tunnistamiseen. Tästä seuraa #KIRAriskDD:n keskeinen suunnitteluperiaate: rakennushankkeen ei tule pyrkiä “mittaamaan kaivosta”, vaan varmistua siitä, että toimitusketjussa on toimija, jolla on kyky ja velvollisuus tehdä tätä systemaattisesti – ja että hankkeella on käytännöllinen, todennettavissa oleva tapa arvioida tätä kyvykkyyttä.

Yhteenveto

#KIRAriskDD-menetelmällä pyritään (i) tunnistamaan ylävirran merkittävät haitalliset vaikutukset ja riskisignaalit kohtuullisella työmäärällä, (ii) kohdentamaan lisäselvitys ja “enhanced due diligence” niihin raaka-aineisiin ja ketjun osiin, joissa riskin vakavuus ja todennäköisyys ovat suurimmat, sekä (iii) ennen kaikkea luomaan polku vaikutuksiin puuttumiselle – eli ehkäistä, vähentää ja tarvittaessa lopettaa haitallisia vaikutuksia (yksin tai yhdessä, vaikutusvaltaa rakentamalla). Menetelmän tavoitteissa korostuvat myös raportointitaakan keventäminen ja toimialan yhteisten välineiden luominen arvoketjujen läpinäkyvyyteen vaikuttamiseksi.¹⁰

⁹ OECD (2023), Handbook on Environmental Due Diligence in Mineral Supply Chains, OECD Publishing, Paris

¹⁰ Liite I: kuva #KIRAriskDD-menetelmästä

4.2. Kontrollipisteajattelu

OECD:n mineraalien toimitusketjuja koskevassa huolellisuusajattelussa tunnistetaan toimitusketjuissa “key points of transformation” (esim. sulatot ja jalostamot), joilla on poikkeuksellinen rooli: niillä on sekä **näkyvyys** ylävirran toimittajiin että **vipuvaikutus** (leverage) suhteessa toimittajiin. OECD kuvaa näitä nimenomaan “**control points**” -toimijoina ja toteaa, että alavirran yritykset voivat hyödyntää kontrollipisteiden näkyvyyttä ja vaikutusvaltaa varmistamalla, että kontrollipisteet tekevät itse huolellisuutta, jolloin riskeihin voidaan puuttua myös toimitusketjun “etäisillä” tasoilla.

#KIRARiskDD soveltaa tätä logiikkaa rakentamiseen. Loppuraportin määritelmän mukaan **kontrollipiste** on kohta/toimija toimitusketjussa, jossa yrityksellä on käytännössä mahdollisuus **vaikuttaa riskeihin ja/tai saada niistä riittävästi tietoa**; sen tulee olla riittävän lähellä rakennushanketta, jotta siihen saadaan yhteys, mutta samalla sillä tulee olla tietämystä ja vaikutusvaltaa toimitusketjun alkulähteille.¹¹ Käytännössä kontrollipiste voi olla esimerkiksi teräs- tai sementtitehdas, jalostaja tai muu välituotteen valmistaja, joka tuntee kriittisten raaka-aineiden alkuperäketjuja ja pystyy ohjaamaan toimittajiaan.

Kontrollipisteajattelun operatiivinen ydin on **vakiomuotoinen kontrollipistekysely**¹². #KIRARiskDD-määrittelyvaiheessa menetelmä kuvataan niin, että toimitusketjusta tunnistetaan toimija, jolla on paras näkymä ylävirtaan raaka-aineen alkuperään saakka, ja tältä toimijalta pyydetään tietoa standardoidulla kyselyllä, joka suojaa liikesalaisuuksia mutta antaa riittävän kuvan toimitusketjun kestävydestä. Menetelmän tavoitteena on samalla keventää sekä kysyjän että vastaajan työtä: yhteinen kysely ja tietopohja parantavat vertailtavuutta ja säästävät resursseja, ja kontrollipisteiden kautta kertyvä tieto tukee koko alan oppimista ja riskienhallinnan kehittämistä.

Kontrollipistekyselyn kytkentä riskiperusteisuuteen tehdään #KIRARiskDD:ssä kahdella tavalla:

- a) Riskimateriaali/riskimaa-kohdennus. Menettelyä ei ole tarkoituksenmukaista toteuttaa jokaisen materiaalin osalta, vaan keskittyä korkeimman riskin materiaaleihin ja arvioida riskiä mm. sen perusteella, onko tuonnin lähtömaa tai (vielä olennaisempaa) raaka-aineen alkuperämaa riskimaa.
- b) Riskimaa-indeksi (prototyyppi). Hankkeessa koottiin prototyyppinä maariski-indeksi, jossa noin 200 maan riskitasot yhdistettiin usean kansainvälisen vertailuindeksin, todennettujen rikkomusten sekä Suomen tullin tuontitilastojen pohjalta; indeksi on tarkoitettu käytännölliseksi työkaluksi huolellisuutta edellyttävien toimitusketjujen alustavaan tunnistamiseen. Samalla loppuraportin käsitteistössä “riskimaa” määritellään valtioksi, jossa toimimiseen tai josta hankkimiseen liittyy kohonnut kestävyysriski ja jonka luokittelu perustuu mm. ympäristönsuojelun tasoon, ihmisoikeus- ja työoikeustilanteeseen sekä lainsäädännön toimeenpanokykyyn.

Oleellinen tarkennus (joka tuo menetelmään realismia) on, että riskimaa-havainto on **signaali**, ei automaattinen tuomio: loppuraportin mukaan pelkkä riskimaiden välttely ei ole

¹¹ #KIRARiskDD tuloseräraportti 11.6.2025; DI Petri Suutarinen, KTM Vesa Ilmarinen

¹² Liite 2: Kontrollipistekyselyn periaate

tarkoituksenmukaista, koska myös riskimaissa voi olla “hyviä kaivoksia”. Siksi kontrollipisteajattelussa korostuvat (i) kontrollipisteen oman huolellisuuden taso, (ii) jäljitettävyys ja alkuperätieto sekä (iii) se, miten kontrollipiste käyttää vaikutusvaltaansa toimittajiin – ei pelkkä “maa-leima”¹³.

4.3. Mikä erottaa tämän perinteisestä auditoinnista?

#KIRAriskDD ei ole “uusi auditointistandardi”, vaan **toimitusketjun huolellisuuden organisointimalli rakennushankkeelle**. Ero perinteiseen auditointiin voidaan tiivistää kolmeen kohtaan.

1) Kohde: johtamisjärjestelmä ja jäljitettävyys, ei kaivoksen tekninen mittaus

Perinteinen auditointi kohdistuu usein tiettyyn toimipaikkaan (esim. kaivos, tehdas) ja tarkastaa vaatimustenmukaisuutta kentällä. #KIRAriskDD puolestaan lähtee siitä, että rakennushankkeen kannalta keskeistä on varmistua, että toimitusketjussa oleva kontrollipisteyritys on ankkuroinut huolellisuuden johtamiseen, tunnistaa riskit ja pystyy osoittamaan jäljitettävyyden ja ylävirran toimijat. Tämä on linjassa OECD:n step I -odotuksen kanssa: järjestelmät ja kontrollit sekä läpinäkyvyys (ml. jäljitettävyys/chain of custody tai ylävirran toimijoiden tunnistaminen) ovat huolellisuuden perusedellytys.

2) Roolijako: auditointi voi tapahtua, mutta sitä ei monisteta hankkeessa

OECD:n kontrollipisteajattelussa kontrollipisteiden rooli on juuri siinä, että ne voivat käyttää vipuvaikutustaan ja näkyvyyttään ylävirtaan; alavirran toimijat voivat puolestaan hyödyntää tätä varmistamalla kontrollipisteen oman huolellisuuden olemassaolon ja laadun. Tämä “vastuun ja kyvykkyyden” kohdentaminen on rakennushankkeelle kriittinen, koska loppuraportin mukaan kunnolla suoritettu due diligence on liian kallista yksittäisessä hankkeessa yksittäiselle rakennustuotteelle. Kontrollipistemalli on määritelty nimenomaisesti keinoksi mahdollistaa “riittävä huolellisuus kohtuullisella työllä” osana hankintaa.

3) Lopputulos: “paperista” vaikutusketjuun (cease–prevent–mitigate–remedy)

Perinteinen auditointi tuottaa helposti pistemäisen havainnon (“compliance/non-compliance”). OECD:n riskiperusteinen due diligence painottaa sen sijaan reagointia ja vaikutusvaltaa: haittoja tulee lopettaa, ehkäistä ja lieventää, ja liikekumppanisuhteissa keskeisiä keinoja ovat vaikutusvallan rakentaminen ja käyttäminen (“build and use leverage”) sekä suhteen jatkaminen hallitusti lieventämistoimien aikana. #KIRAriskDD:n kontrollipistekysely ja yhteinen tietopohja on suunniteltu juuri tähän: ei vain tunnistamaan riskejä, vaan luomaan toteuttamiskelpoinen perusta jatkuvalla seurannalla, vertailtavuudelle ja yhteiselle oppimiselle – eli sille, että löydöksistä seuraa järjestelmällisesti lieventämis- ja torjuntatoimia.

¹³ Liite 3: Kontrollipistekyselyn yleinen runko

5. Pilotoinnin keskeiset tulokset

Tässä luvussa kuvataan #KIRAriskDD-pilotoinnista saadut keskeiset opit, erityisesti toimitusketjujen läpinäkyvyyden näkökulmasta. Pilotoinnin tavoitteena oli testata kontrollipistekyselyä käytännössä ja varmistaa, että menetelmä tuottaa rakennushankkeessa riittävää varmuutta kohtuullisella työmäärällä¹⁴.

5.1. Pilotoinnin rajaus ja kohdemateriaalit

Menetelmän teoreettinen lähtökohta ohjaa huomion riskimateriaaleihin, joiden osalta tutkimus ja tapausnäyttö viittaavat kohonneisiin luonto-, työoikeus- ja ihmisoikeusriskeihin (esim. kupari, alumiini, terässeokset sekä vihreän siirtymän mineraalit – ja ehkä yllättäen myös rakennuspuu). Tätä taustaa vasten pilotointivalmistelussa tarkasteltiin myös useita korkean riskin materiaalikategorioita: mm. alumiiniset parvekelasitusjärjestelmät, alumiiniset julkisivujärjestelmät, sähköjohdot kuparista, aurinkopaneelit, kiinteistöakut ja rakennuskivi. Näiden osalta osallistuminen ei kuitenkaan toteutunut: vaikka raaka-aineita hyödyntävien rakennustuoteyritysten usealla asiantuntijoilla oli selkeä kiinnostus pilottiin, yritysten pääkonttorit eivät lopulta antaneet lupaa osallistua kohtuuhintaiseen pilotointiin.

5.2. Mitä opimme toimitusketjujen läpinäkyvyydestä?

Pilotin keskeinen havainto oli, että suurimmat ja kyvykkäimmät toimitusketjutoimijat pystyivät tuottamaan vastaukset kontrollipistekyselyihin varsin tehokkaasti: vastausaika oli tyyppillisesti noin 30–60 minuuttia. Tämä tukee menetelmän peruslähtökohtaa, jonka mukaan kontrollipistekysely voi keventää sekä pyytäjän että vastaajan työkuormaa, kun kysymysrunko on yhteisesti sovittu ja tietopohja yhtenäinen.

Samalla pilotissa vahvistui kontrollipistemallin käytännöllinen ydin: hanketoimijat eivät “auditioi kaivosta”, vaan hakevat riittävää varmuutta siitä, että kontrollipisteellä (ja sen ylävirran toimittajilla) on käytössä huolellisuusmenettelyt, jäljitettävyyden ja toimintatavat, joihin voidaan nojata. Menetelmän koulutus- ja tukimateriaalissa tämä kytetään myös hankintaprosessiin: kysely voidaan tehdä toimittajan valintavaiheessa tai hankkeen aikana pitkäaikaisen toimittajan kanssa.

Kysymyksissä ei edellytetty ulkopuolisesti varmennettua tietoa, mutta vastaajille tarjottiin mahdollisuus liittää URL-linkkejä dokumentteihin tai verkkolähteisiin, joiden avulla vastauksen luotettavuutta voidaan arvioida.

5.3. Vastaukattavuus ja tiedon jakamisen käytännöt

Pilotissa kontrollipistekyselyitä lähetettiin yhteensä kymmenelle yritykselle, ja määräaikaan mennessä vastauksia saatiin kahdeksalta. Tämä kertoo toisaalta menetelmän toimivuudesta (enemmistö vastasi), mutta toisaalta myös siitä, että vastausten saaminen ei ole “automaattista” ilman aktiivista hankekohtaista omistajuutta: tilaajaorganisaatiot jatkoivat puuttuvien vastausten “metsästämistä”.

¹⁴ Liite 4: Pilotoinnin tavoitteet

Tietojen jakamisen osalta pilotissa syntyi käyttökelpoinen periaate: osa vastauksista voitiin jakaa suoraan kaikille osallistujille, kun taas osassa tapauksista yksityiskohtaiset vastaukset edellyttivät erillistä yhteydenottoa vastaajaan (esim. osa vähähiilisen teräsrungon vastauksista sekä OSB-levyä koskeva kokonaisuus). Samalla työpajamateriaalissa¹⁵ täsmennetään, että kysymysrungot ja vastaukset jaetaan osallistujille niin, että alkuperäiset vastaukset toimitetaan PDF-muodossa vain vastaajan (kontrollipisteyrityksen) niin salliessa.

5.4. Suurin käytännön pullonkaula: oikean vastaajan tavoittaminen

Pilotin toistuva käytännön oppi oli, että läpinäkyvyyden rajoite ei aina ole sisällössä vaan kontaktissa: kysely on usein saatava ”oikealle henkilölle” kontrollipisteessä, jotta vastaaminen tapahtuu. Tätä tukee myös materiaali, jossa todetaan, että suurtenkin kontrollipisteyritysten kyky palvella suomalaista rakennusteollisuutta on pieni, eikä vastausten saaminen yksittäisen hankkeen toimesta ole läheskään aina mahdollista.

Menetelmä vastaa tähän jo rakenteellisesti: kontrollipistekyselyssä on erillinen motivointiosio, jossa rakennushanke kuvaa, mihin kysely liittyy ja miksi siihen vastaaminen on tärkeää. Pilotin perusteella tätä ”motivointikerrosta” tulee käsitellä kriittisenä osana onnistumista – ei pelkkänä saatekirjeenä. Sen tueksi tarvitaan tilaaja- ja hankintahenkilöiden neuvotteluvoimaa sekä aktiivista jatkoseurantaa, tarvittaessa jopa yritysten toimitusjohtajien tasolla. Pilotin kokemusten mukaan tehokkain viestintä kulkee hankinnasta toimittajan myyntihenkilöstölle, joka puolestaan motivoi organisaationsa asiantuntijat vastaamaan kyselyyn.

5.5. Kierrätysraaka-aineet: kiertotalous ei tarkoita automaattisesti matalaa riskiä

Pilotin aikana nousi esiin havainto, että kierrätysraaka-aineiden käyttö kasvaa nopeasti ja niiden toimitusketjut voivat poiketa ”perinteisistä” kaivannaisketjuista sekä ohjausmekanismeiltaan että vaatimustasoiltaan. Tämän tyyppinen havainto on linjassa OECD:n mineraaliketjuja koskevan ympäristöhuolellisuusoppaan kanssa: myös sekundääriset materiaalit (kierrätys) voivat sisältää omia, jopa ”sokeita pisteitä” muodostavia riskejä, kuten ilman/maan/veden kontaminaatiota, työntekijöiden altistumista vaarallisille aineille sekä epäselvää alkuperää, joka voi mahdollistaa haitallisesti louhitun materiaalin ”pesun” kierrätykseksi.

Johtopäätös pilotin näkökulmasta on, että kierrätysmateriaalien kohdalla läpinäkyvyyttä ja vastuullisuutta ei tule olettaa, vaan arviointi edellyttää yhtä lailla riskiperusteista huolellisuutta (mukaan lukien sen varmistaminen, että materiaali on aidosti kierrätettyä ja että kierrätysprosessin riskiprofiili tunnetaan).

5.6. Tulosten tulkinta ja rajoitteet

Pilotin tuloksia tulkittaessa on tärkeää huomioida mahdollinen **valikoitumisvaikutus**: menetelmän testaamiseen osallistui todennäköisesti sellaisia toimitusketjuja, joissa huolellisuus- ja raportointikyvykyys on jo suhteellisen hyvä. Tämä ei vähennä pilotin arvoa – päinvastoin se auttaa kalibroimaan menetelmän käytettävyyden ja osoittaa, että yhteinen

¹⁵ #KIRAriskDD jatkuvaksi toiminnaksi ENNAKKOMATERIAALI | 2. yhteinen työpaja 23.2.2026

kontrollipistekysely on toteutettavissa kohtuullisella työmäärällä. Samalla se määrittää seuraavan kehitysvaiheen ydinhaasteen: miten mallia viedään toimitusketjuihin, joissa kyvykyys tai halukkuus vastata on heikompi ja joissa vaikuttavimmat haitallisten vaikutusten vähentämistoimet usein sijaitsevat.

5.7. Mitä tämä tarkoittaa kontrollipistemallin skaalaamiselle?

Pilotin läpinäkyvyshavainnot viittaavat siihen, että kontrollipistemalli on **tekniisesti ja ajallisesti toteuttamiskelpoinen** (kyselyihin vastaaminen on mahdollista kohtuullisessa ajassa), mutta sen skaalaus ei tapahdu “itsestään” yksittäisten rakennushankkeiden kautta. Jo pelkästään se, että samalle toimijalle kasaantuu useita päällekkäisiä kyselyitä, on tunnustettu arjen pullonkaulaksi ja yhteisen mallin tarve on toistuvasti esitetty. Toisaalta pilotista saatu palaute osoittaa, että kun kysymysrunko koetaan relevantiksi, siihen voidaan vastata suhteellisen kevyesti (noin 30–60 minuutissa). Skaalaamisen kysymys ei siis ole ensisijaisesti lomakkeen “toimivuudesta”, vaan siitä, **millä rakenteilla ja kannustimilla** malli saadaan käyttöön laajasti, pysyvästi ja vaikuttavasti.

(1) Skaalaus edellyttää standardointia ja yhteistä tietopohjaa – muuten kuorma kasvaa, ei vaikuttavuus.

#KIRARiskDD:n perusajatus on, että “yhteisesti sovittu kysely ja tietopohja” parantaa vertailtavuutta, säästää resursseja ja mahdollistaa koko alan yhteisen oppimisen. Tämä on myös suora vastaus nykytilan ongelmaan, jossa due diligence käytännössä “kulminoituu monenlaisiin kyselyihin” ja samalle toimijalle tulee useita erisältöisiä pyyntöjä. Skaalaus tarkoittaa käytännössä sitä, että kontrollipistekyselyt (ja sen materiaaliokohtaiset osiot) on harmonisoitava niin, että *kontrollipisteyritys voi vastata kerran ja tieto palvelee useita rakennushankkeita.*

(2) Skaalaus ei onnistu vain tier-I-tasolla: vaikutus toimitusketjuun laimenee, ellei päästä riskipisteisiin.

Raportissa todetaan nimenomaisesti, että myönteinen vaikutus toimitusketjuun liudentuu, jos keskitytään vain tier-I tasoon: sopimuksellinen vaikutusvalta ei ulotu pitkälle ja vaatimukset menettävät tehoaan ja konkretiaansa ketjussa. Samasta syystä pelkkä huolellisuusvelvoitteen mahdollinen “tier-I-rajautuminen” ei ratkaise ongelmaa: jos tietoa ei saada edes ensimmäisen tason kumppaneiden taustalta, huolellisuuden vaikutus ei ulotu toimitusketjun riskipisteisiin eikä “todellista vastuullisuutta” saavuteta. Skaalautuva ratkaisu edellyttää mekanisme, joka tuo ylävirran näkyvyyden ja vipuvaikutuksen hanketoimijoiden ulottuville.

(3) Skaalaus vaatii “kolmannen tason” toimijan: monitoimija-aloite, joka ylläpitää, kuratoi ja mahdollistaa vaikuttamisen.

Sekä tuloraportti että pilotista jatkuvaan toimintaan -aineisto rakentavat skaalautumisen nimenomaan **monitoimija-aloitteen** varaan: tavoitteena on yhtenäistää riskianalysyskyselyitä OECD:n kontrollipistemallin periaatteita noudattaen ja kerätä, analysoida ja moderoita kontrollipisteiden vastauksia suomalaisten rakennushankkeiden hyödynnettäväksi. Vastaukset eivät kuitenkaan alkuvaiheessa vielä ole varmennettuja. Monitoimija-aloitteen

tehtävälissä korostuu erityisesti kumulatiivisen tietokannan luonti, tiedon moderointi ja jakamisen luvittaminen sekä kilpailuoikeudellinen huolellisuus. Tämä “instituutionaalinen kerros” on keskeinen, koska skaalaus ei ole vain kyselyjen lähettämistä, vaan jatkuvaa ylläpitoa: riskimaissa, sertifikaateissa ja materiaalikohtaisissa vaatimuksissa tapahtuu vuosittain muutoksia, ja menetelmä edellyttää raaka-ainekohtaisia versioita.

(4) Skaalaus edellyttää keskitettyä kontaktikanavaa ja legitimizeerattua kontrollipisteiden suuntaan. Kuten kohdassa 5.4 todetaan, pilotin suurin käytännön pullonkaula oli oikean vastaajan tavoittaminen kontrollipisteessä. Skaalautuakseen malli tarvitsee kontaktikanavan ja toimintatavan, joka tekee vastaamisesta kontrollipisteelle normaalia toimintaa - ei satunnaista hankkeista poikkeusta.

Siksi tarvitaan keskitetty ja tunnistettava kanava (esim. jaettu kysely- ja luvitustyökalu palveluna), joka huolehtii tiedon jakamisesta, moderoinnista, luvituksesta ja compliance-periaatteista. OECD-viitekehys ja monitoimija-aloitteen yhteiset pelisäännöt toimivat samalla legitimizeerattuna kontrollipisteiden suuntaan: kysymys ei ole yksittäisen asiakkaan mieltymyksestä, vaan riskiperusteisesta huolellisuudesta.

(5) Skaalaus tarkoittaa myös vaikuttavuuspolkua: löydöksistä toimenpiteisiin, yksin ja yhdessä. Skaalautumisen ydin ei ole pelkkä läpinäkyvyys, vaan kyky **lopettaa, ehkäistä tai lieventää** haitallisia vaikutuksia (hankintakriteerein, yhteistyöaloittein ja vaikutusvallan rakentamisella).

Tässä monitoimija-aloite on muutakin kuin tiedonhallintaa: ennakkomateriaalissa se kuvataan kokonaisuutena, jossa rakennetaan sääntökirja sekä hallinto- ja rahoitusmalli, ylläpidetään ja kehitetään kontrollipistekyselyitä, ja luodaan foorumi riskien ja tapausten käsittelylle sekä aloitteiden luomiseen ja hallintaan.

Tämä on se “skaalautumisen toinen puoli”: yhteinen tietopohja luo edellytykset yhteiselle neuvottelu- ja vaikutusvallalle siellä, missä yksittäisen hankkeen mahdollisuudet puuttua juurisyyhin ovat rajalliset.

(6) Pilotin tulos antaa mandaatin jatkaa: kysyntä jatkuvalla mallilla on olemassa.

Pilotoinnista jatkuvaan malliin -aineistossa todetaan, että pilotoivien yritysten toive on työn jatkuminen (äänestyksessä 9/11 yritystä). Tämä on skaalauksen kannalta olennainen lähtökohta: mallilla on jo varhaisessa vaiheessa “omistajakunta” ja käyttötarve, mikä mahdollistaa siirtymän pilotista jatkuvaan toimintamalliin ja skaalauksen valmisteluun.

Käytännössä pilotin johtopäätös skaalauksesta voidaan tiivistää näin: **kontrollipistemalli skaalautuu vain, jos se institutionalisoidaan yhteiseksi, ylläpidetyksi ja moderoiduksi toimintamalliksi**, joka (i) vähentää päällekkäistä kyselykuormaa, (ii) mahdollistaa ylävirran riskipisteisiin ulottuvan tiedon ja vipuvaikutuksen, ja (iii) tuottaa järjestelmällisen polun löydöksistä lieventämistoimiin ja yhteiseen vaikuttamiseen.

6. Mitä tämä tarkoittaa rakennusalalle?

Rakennusalalle #KIRAriskDD tarkoittaa ennen kaikkea **uutta työnjakoa ja yhteistä tekemisen mallia**: huolellisuus (due diligence) ei ole enää vain yksittäisen yrityksen raportointia tai sopimusliitteitä, vaan **hankkeen osapuolten yhteinen, vaiheittainen prosessi**, jossa tieto ja vaikutusvalta yhdistyvät “vertikaalisesti” hankkeesta ylävirtaan. Tämä on merkittävä muutos nykytilaan, jossa huolellisuus “kulminoituu arjessa monenlaisiin kyselyihin” ja sama toimija saa päällekkäisiä pyyntöjä.

On myös realistista olettaa, että eteneminen on **asteittaista**: kaikki yritykset eivät lähde kerralla kuvaamaan huolellisuusprosessejaan tai selvittämään ylävirran toimitusketjujaan – varsinkin tilanteessa, jossa EU-sääntelyä on kevennetty ja poliittinen ilmapiiri ailahtelee. Juuri siksi #KIRAriskDD:n ydinidea (riskiperusteinen, kohtuullisella työllä toteutettava malli) on rakennettu niin, että se voi käynnistyä **kärkiyritysten ja käytännön hankkeiden kautta** ja laajentua vähitellen yhteiseksi toimialakävykkydeksi.

6.1. Rakennuttajalle

Rakennuttajan rooli on **asettaa suunta ja varmistaa kestävyystavoitteiden taso**, ei tehdä teknistä ylävirran analytiikkaa.

- d) **Kynnys ja legitimitetti hankkeelle**: Rakennuttaja tekee näkyväksi, että materiaalien luonto- ja ihmisoikeusvaikutukset ovat hankkeessa olennaisia ja että ne kuuluvat hankinnan ja toteutuksen vaatimukseen – eivät vain yleisluonteisiin “arvolauseisiin”. Tämä ankkuroidaan hankkeen tavoitteisiin ja lähtötietoihin, jotta se ohjaa suunnittelua, hankintaa ja toteutusta käytännössä. Ainakin alkuvaiheessa vaatimukset ovat luonteeltaan ensisijaisesti **tavoitteellisia** (eivät sanktioituja), ja niiden tarkoitus on luoda yhteinen minimitaso todelliselle hankkeelle ja selkeä mandaatti riskiperusteiselle huolellisuudelle.
- e) **Arvot → käytännön lähtötiedot**: Rakennuttajan tehtävä on yhdessä hankkeen asiantuntijoiden kanssa muuntaa arvot ja tavoitteet hankkeen lähtötiedoiksi, joita suunnittelijat ja rakennuttajakonsultti voivat käyttää suunnitelmissa ja sopimusasiakirjoissa.
- f) **Hyväksyntä ja ohjaus**: Rakennuttaja osallistuu riskianalyysin (pää toteuttajan tekemän) läpikäyntiin ja hyväksyy sen peruslinjat – sekä tukee tarvittaessa korjaavia/ehkäiseviä toimia.
- g) **Jatkuvaa ja vaikuttavaa**: Jos esiin nousee vaikutus, jota ei hanketasolla realistisesti saada korjatuksi, rakennuttajan rooli on nostaa asia “ylemmälle tasolle” (monitoimija-aloitteeseen / yhteiseen kehitysfoorumiin) ja/tai päivittää hankintaperiaatteita tulevaa varten.

Rakennuttajalle hyöty on käytännöllinen: se saa projektikohtaiseen päätöksentekoon riittävän varmuuden riskiperusteisesti, ilman että sen tarvitsee yrittää rakentaa kaivos- tai jalostusketjujen omaa auditointikävykkyyttä. Tämä vastaa myös #KIRAriskDD:n alkuperäiseen ongelmamäärittelyyn: “kunnolla suoritettu due diligence on liian kallista yksittäisessä hankkeessa yksittäiselle rakennustuotteelle”.

6.2. Rakennusliikkeelle (pää toteuttajalle)

Pää toteuttaja on mallissa **riskianalyysin moottori ja hankintavaiheen toteuttaja**.

- h) **Kohdennettu riskianalyysi suunnitelmista:** Päättöteuttaja tekee suunnitelmiin perustuvan, kohdennetun riskianalyysin ennen töiden aloitusta – käyttäen tutkimustietoa, tapaus-tietoa ja hankkeen materiaalivalintoja.
- i) **Hankintavaiheen integrointi:** Päättöteuttaja hyödyntää valmiita kontrollipistekyselyitä (jos niitä on jo tehty) ja tekee tarvittavat toimitusketjukohtaiset täsmennykset. Tavoite on, että kyselyitä ei “keksitä aina uudestaan”, vaan ne kehittyvät ja toistuvat.
- j) **Tulkinta → toimenpide-ehdotukset:** Päättöteuttaja analysoi vastaukset ja tekee ehdotukset mahdollisista jatkotoimenpiteistä (lisäselvitykset, tarkennukset, lieventämis-/torjuntatoimet).
- k) **Korjaavat ja ehkäisevät toimet hankkeen aikana:** Päättöteuttaja käynnistää hankkeen aikaiset toimet yhdessä muiden kanssa (ja dokumentoi).
- l) **Valintahetket:** Jos haitallinen vaikutus on vaikea korjata tai estää, päättöteuttaja tuo asian monitorimija-aloitteelle tai arvioi realistisesti toimitusketjun välttämistä jatkossa.

6.3. Tuote- ja materiaalitoimittajalle

Tuote- ja materiaalitoimittaja on mallissa **vaikutusvallan kantaja**: se kykenee parhaiten sekä tavoittamaan kontrollipisteen että viemään vaatimuksia ylävirtaan.

- a) **Motivointi ja kontaktikanava kontrollipisteeseen:** Toimittaja toimii päättöteuttajan kanssa kontrollipisteeseen päin ja käyttää omaa neuvotteluvoimaansa vastausten saamiseksi. Tämä on pilotin oppien mukaan kriittinen onnistumistekijä (oikea vastaaja, oikea kieli, oikea lähettäjä, ja tarvittaessa toinen soittokierros).
- b) **Vastuu “valuu” ylävirtaan:** Vaikka riskianalyysi tehdään yhdessä, käytännön toimet (politiikat, sertifiointit, jäljitettävyyys, toimittajavaatimukset) ovat usein sellaisia, joihin juuri tuote-/materiaalitoimittajalla ja sen ylävirran kumppaneilla on paras kyky vaikuttaa.
- c) **Raportointi ja viestintä:** Toimittaja viestii korjaavien toimien onnistumisesta omassa raportoinnissaan ja/tai suoraan hankkeen asiakkaille. Tämä kytkee löydökset myös mainerisikiin ja markkinaodotuksiin – eli siihen todelliseen kannustimeen, joka usein ohjaa toimintaa sääntelyä vahvemmin.
- d) **Kohti ennakoivaa palvelua:** Taulukon logiikka “valmiit vastaukset ennen kuin kukaan kysyy” (DDS / Due Diligence Statement) on skaalautumisen kannalta olennainen: parhaimmillaan toimittaja pystyy tarjoamaan asiakkaalleen standardoidun DD-näkymän materiaali-ketjuun ilman jokaisen hankkeen erillistä selvitystä.

6.4. Toimialajärjestöille

Toimialajärjestöille #KIRARiskDD tarkoittaa roolia **mahdollistajana ja instituution rakentajana**.

- e) **Yhteinen malli ja kilpailuoikeudellisesti turvallinen kehys:** Järjestöillä (yhdessä yritysten ja mahdollisesti viranomaisten sekä kansalaisjärjestöjen kanssa) on käytännössä parhaat edellytykset rakentaa monitorimija-aloite, jossa kyselyrungot, riskitietopohja ja pelisäännöt ylläpidetään. Tämä liittyy suoraan taulukossa (kuva 1 jäljempänä) näkyvään tarpeeseen: yhteistä “kynnysarvoihin” perustuvaa kestävyysehtoa ei voida tehdä (kilpailuoikeudellinen riski), mutta yhteinen tiedonhankinta, koulutus ja kehitysfoorumi ovat nimenomaan mahdollisia ja hyödyllisiä.

- f) **Harmonisointi:** Järjestöjen rooli on vähentää kyselykuormaa ja päällekkäisyyttä – eli standardoida “mitä kysytään” ja “miten vastaukset jaetaan luvallisesti” – jotta tieto alkaa kumuloitua koko alan hyödyksi.
- g) **Joukkovoimalla juurisyihin:** Vaikeimpia haitallisia vaikutuksia (kaivosketjut, korkean riskin alueet, geopoliittiset/sanktoriskit) ei ratkaista hankekohtaisesti. Järjestöt voivat koota ostovoimaa ja vaikutusvaltaa, jotta juurisyihin päästään kiinni: yhteiset odotukset, yhteiset kehitysohjelmat ja tarvittaessa yhteinen “engagement” kontrollipisteisiin ja niiden ylävirtaan.
- h) **Rahoitus ja jatkuvuus:** Käynnistysvaiheen rahoitus on tyypillisesti vaikein kohta. Järjestöillä on realistinen rooli rakentaa malli, joka käynnistyy kehitysrahoituksella mutta siirtyy kohtuulliseen tulorahoitukseen, avoimeen ja skaalautuvaan toimintamalliin.

Toimija	Hankesuunnittelu	Rakennushankkeen valmistelu	Hankinnat	Rakennushankkeen aikana	Urakan / Toimituksen jälkeen	Fitkäläkinen yhteistyö arvoketjun kanssa
Montitoimija-aloite	Ei luo / suosittelee kestävyyskriteerille yhteisiä kynnysarvoja (kallistettu).	Tarjoo tutkimuksiin ja tilastoihin perustuvaa tietoa kestävyysriskeistä rakennusaloilla: riskianalyysien tueksi.	Kehittää, kerää ja ylläpitää kontrollipistekyselyitä ja niihin saatuja vastauksia. Tiedonjakamisen kuvitus.	-	Systemaattisten haitallisten vaikutusten hallintaan ekoyhteisö.	Välikäsojen keskustelufoorumit kestävyiden kehittämiseksi. Koulutus.
Rakennuttaja	Ilmoittaa kopimukseen, että on arvioinut rakennusmateriaalien käytön olennaiseksi luotto- ja työkaluvalvontaan osalta. Antaa tilaajaa ehvot vastuuallisuuden toimitusperiaatteet hankkeen osatantuntajalle lähtötiedoiksi.	Osoittuu ja hyväksyy riskianalyysin (alla).	Osoittuu analyysin tulosten läpikäymiseen ja osoittuu mahdollisiin jatkotoimenpiteisiin haitallisten vaikutusten vähentämiseksi / estämiseksi jatkossa.	Osoittuu selvittelyyn, korjaaviin ja ehkäisevien toimien toteuttamiseen (tukea).	Mikäli haitallinen vaikutus on vaikea korjata tai ehkäistä jatkossa, voi rakennuttaja viedä ongelman tiedoksi montitoimija-aloitteelle tai suunnitella itse tarvittavat korjaukset toimitusperiaatteissa. Toiminta- ja hankintaperiaatteiden mahdollinen päivittäminen.	On aloitteellinen ja järjestää yhteisiä teematapaamisia onnitteuttajien ja rakennustuoteryhtymien kanssa. TAI Osoittuu kehitystyöhön montitoimija-aloitteen yhteisissä teematapaamisissa. VIESTINTÄ!
Päätoteuttaja	Tekee rakennusluonnoksen perustuvan kahdenkertain riskianalyysin laadinta- ja työkaluvalvontaan osalta ennen rakennustöiden aloitusta. Määrittää tarvittavissa tilaajan läsnäollessa johdettuna toimitussopimuksiin tarvittavat ehdotettavat vaatimukset ja tavoitteelliset vaatimukset.	Tekee rakennusluonnoksen perustuvan kahdenkertain riskianalyysin laadinta- ja työkaluvalvontaan osalta ennen rakennustöiden aloitusta. Määrittää tarvittavissa tilaajan läsnäollessa johdettuna toimitussopimuksiin tarvittavat ehdotettavat vaatimukset ja tavoitteelliset vaatimukset.	Hyödyntää tehtyjä kontrollipistekyselyitä ja tekee tarvittavat täsmäkorjaukset / muutokset kyselyyn. Tekee vastausten perusteella analyysin ja esitelmän tarvittavista due diligence jatkotoimenpiteistä hankkeelle.	Käynnistää mahdolliset korjaukset toimitusperiaatteissa rakennustuoteryhtymien kanssa. Käynnistää mahdolliset korjaukset toimitusperiaatteissa rakennustuoteryhtymien kanssa. Käynnistää mahdolliset korjaukset toimitusperiaatteissa rakennustuoteryhtymien kanssa. Käynnistää mahdolliset korjaukset toimitusperiaatteissa rakennustuoteryhtymien kanssa.	Mikäli haitallinen vaikutus on vaikea korjata tai ehkäistä jatkossa, voi päätoteuttaja viedä ongelman tiedoksi montitoimija-aloitteelle tai suunnitella itse tarvittavat korjaukset toimitusperiaatteissa. Toiminta- ja hankintaperiaatteiden mahdollinen päivittäminen. TAI Päättee välittää kyseistä toimitusketjua jatkossa, jos ei ole realistista mahdollisuutta tehdä korjauksia toimia esim. keskipitkällä aikavälillä.	On aloitteellinen ja järjestää yhteisiä teematapaamisia onnitteuttajien ja tukkuliikkeiden kanssa. Antaa koulutusta pienille ja keskiuurille yritysille (riskien rakennustuotteiden osalta). TAI Osoittuu kehitystyöhön montitoimija-aloitteen yhteisissä teematapaamisissa ja koulutuksessa.
Erikoisrajoittaja / alirajoittaja / tukkuliike			Osoittuu kontrollipisteen määrittämiseen.			
Rakennustuoteryhtymä			Toimitusyhteisö päätoteuttajan kanssa kontrollipisteen päin, ja käyttää neuvotteluvoimansa vastausten saamiseksi.	Rakennustuoteryhtymä vastaa toimitusperiaatteiden viemisestä / viestinnästä omaan ylävirran toimitusketjuunsa (vastaa osaltaan).	Välittää korjaavien toimien onnistumisesta onnitteuttajalle / viestintänsä suoraan rakennushankkeen asiakkaalle (pääteuttajaa ja rakennuttajaa).	Osoittuu montitoimija-aloitteeseen tuoden ajankohtaisia tietoja omasta kestävyysohjelmastaan ja yhteistyöstään alaviran toimitusketjunsa kanssa. Vaimitt kontrollipistekyselyn vastaukset ennen kuin kukaan kysyy (+ DD3, Due Diligence Statement).
Kontrollipiste			Antaa vastauksensa parhaan kykynsä mukaan ja kehittää toimintaansa kyseisen perusteella.		Raportoi rakennustuoteryhtymälle toimitusperiaatteiden onnistumisesta.	Kehittää toimintaansa osastokorjausten pohjalta.

Kuva 2 Esimerkki rakennushankkeen yhteisen huolellisuusprosessin rooleista

7. Seuraava askel: Monitoimija-aloite

Pilotointi osoitti, että kontrollipistekyselyllä voidaan tuottaa käyttökelpoista läpinäkyvyyttä kohtuullisella työmäärällä, mutta samalla se teki näkyväksi skaalautumisen ehdot: jos eteneminen jää hankekohtaiseksi, työ pirstaloituu, päällekkäiset kyselyt kuormittavat samoja toimijoita ja vaikutusvalta haitallisten vaikutusten juurisyihin jää ohueksi. Käytännön johtopäätös on, että seuraava askel on rakentaa #KIRAriskDD:lle “instituutionaalinen kerros” – monitoimija-aloite, joka ylläpitää yhteistä mallia, kuratoi tietoa ja mahdollistaa vaikuttamisen.

7.1. Miksi yksittäinen yritys ei onnistu huolellisuusprosessissaan?

Yksittäinen rakennushanke tai yksittäinen yritys törmää nopeasti kolmeen rakenteelliseen esteeseen:

- a) **Resurssi- ja realismiraja hanketasolla.** Yksittäiselle hankkeelle “kunnolla suoritettu due diligence” on liian kallista yhden tuotteen tai materiaalin osalta, ja siksi tarvitaan malli, joka tuottaa riittävän varmuuden riskiperusteisesti.
- b) **Toimitusketjun etäisyys ja vaikutusvallan laimeneminen.** Jos huolellisuus rajautuu vain suoriin toimittajiin tai sopimusehtoihin, vaikutus jää vajaaksi: riskipisteet ovat usein ylävirrassa ja sopimuksellinen vaikutusvalta heikkenee ketjussa.
- c) **Kontaktikanava ja priorisointi.** Yksittäisen hankkeen pyyntö ei usein nouse kontrollipisteessä työjonossa ilman selkeää kanavaa ja legitimizeettä - tästä saatiin suora oppi pilotissa (ks. 5.4 ja 5.7).

Näiden vuoksi yksittäinen yritys voi kyllä edetä, mutta se etenee hitaasti ja epätasaisesti – eikä se yksin kykene rakentamaan kumuloituvaa tietopohjaa tai juurisyivaikuttamista.

7.2. Mitä monitoimija-aloite tarkoittaa tässä yhteydessä?

#KIRAriskDD-hankkeessa monitoimija-aloite määritetään yritysten, toimialajärjestöjen, viranomaisten ja muiden mahdollisten sidosryhmien kehittämäksi yhdistelmäksi vapaaehtoisia menetelmiä, joilla tuetaan yritysten huolellisuusvelvoitteiden täyttämistä.

Olennaista on, että aloitteet auttavat tunnistamaan, ehkäisemään ja lieventämään¹⁶ haitallisia vaikutuksia sekä suorien että epäsuorien kumppaneiden osalta.

Samalla korostuu vastuun periaate: yritykset voivat hyödyntää yhteisiä riskianalyysijä ja myös kolmannen osapuolen todentamista, mutta vastuu velvoitteiden toteutumisesta säilyy yrityksillä. Tämä tekee aloitteesta “tuen” ja “infrastruktuurin” – ei vastuunsiirtomekanismin.

¹⁶ Liite 5: Esimerkkejä riskien ja haitallisten vaikutusten lieventämiseksi ja ehkäisemiseksi (työoikeudet)

7.3. Yhteisen mallin hyödyt

Kyselykuorman keveneminen ja vertailtavuus. Kun kyselyrunko yhtenäistetään ja vastauksia kuratoidaan, samalle toimijalle ei kasaudu päällekkäisiä pyyntöjä, ja tieto alkaa kertyä vertailukelpoiseksi tietopohjaksi.

Kumulatiivinen tietopohja ja jatkuva ylläpito. Skaalaus ei ole vain “lisää kyselyitä”, vaan riskimaissa, sertifikaateissa ja materiaaliakohtaisissa vaatimuksissa tapahtuu muutoksia vuosittain, mikä edellyttää yhteistä ylläpitoa ja raaka-ainekohtaisia versioita.

Legitimiteetti kontrollipisteille. Keskitetty ja toistuva kanava tekee pyynnöstä tunnistettavan ja priorisoitavan – ei satunnaisen hankekyselyn.

Vaikutusvalta juurisyihin. Yhteistyö ei ole vain tiedonkeruuta, vaan neuvottelu- ja vaikutusvallan kasvattamista, jotta vaikeimmat haitalliset vaikutukset voidaan estää, ehkäistä tai lieventää.

Pilotista jatkuvaan toimintaan -materiaalissa tämä “jatkumisen tarve” näkyy myös käytännössä: pilotoijien työpajassa yritysten toive oli, että työ jatkuu.

7.4. Ehdotus toimintamalliksi: Analysoi – Kehitä – Käytä – Opi – Vaikuta

Monitoimija-aloitteen tehtävät jäsenetään viiteen toisiaan täydentävään kokonaisuuteen, joiden perustana ovat yhteinen sääntökirja sekä hallinto- ja rahoitusmalli.

Analysoi (kohdennettu ja riskivetonen):

- raaka-aineiden riskikartoitus, riskimaa-malli ja riskimateriaalien tuonnin tilastointi sekä tapausten kartoitus.

Kehitä (mallin ylläpito):

- kontrollipistekyselyiden ylläpito ja kehittäminen uusille tuoteryhmille sekä muuttuvan sertifiointiympäristön huomiointi.

Käytä (rakennushankkeissa toteutettavissa):

- kyselyiden toteuttaminen ylävirtaan sekä vastausten jakaminen ja kuratointi toimitusketjuun.

Opi (osaaminen ja tulkinta):

- koostetulosten jakaminen ja analysointi, DD-asiantuntijoiden verkosto sekä DD-prosessin peruskoulutukset alalle.

Vaikuta (vaikuttava):

- DD-foorumi riskien ja tapausten käsittelyyn sekä aloitteiden luominen ja hallinta (eli yhteiset engagement- ja kehittämistoimet).

7.5. Hallinto, rahoitus ja “pelisäännöt”

#KIRARiskDD aineistossa hallintomalliksi ehdotetaan, että monitoimija-aloitteen hallinnointi ja johtaminen toteutetaan hyödyntäen nykyistä järjestörakennetta tai perustetaan

sitä varten oma yleishyödyllinen yhdistys tai osuuskunta, jossa on sitoumuksen allekirjoittajien muodossa laajasti toimialan yhdistyksiä ja KIRA-yrityksiä yhteisestä arvoketjusta.

Rahoituksen osalta esitetään kaksivaiheinen malli:

- a) **Perustamisvaihe:** vaatii selvityksen (mm. kilpailuoikeudellisen konsultaation, rahoitussuunnitelman), joka rahoitetaan viranomaisten/järjestökentän siemenrahoituksena.
- b) **Vakiintunut toiminta:** Toiminta rahoitetaan osallistuvien yritysten kohtuullisilla vuosimaksuilla siten, että malli on omakustannushintainen ja läpinäkyvä. Lisäksi uudet jäsenet osallistuvat monitoimija-aloitteen valitseman rakennustuotteen tai materiaaliketjun #KIRAriskDD-analyysin rahoittamiseen erillisellä projektimaksulla. Näin vuosimaksu voidaan pitää kohtuullisena, ja samalla varmistetaan reiluus: myöhemmin liittyvät jäsenet eivät pääse pelkällä alhaisella vuosimaksulla hyödyntämään ensimmäisten jäsenten rahoittamaa kehitystyötä ja kertyvää tietopohjaa.

7.6. Yhteinen kehitysfoorumi ja osaajaverkosto

Monitoimija-aloitteen “Opi” ja “Vaikuta” -osioissa esitetään DD-asiantuntijoiden verkosto, peruskoulutukset sekä DD-foorumi riskien ja tapausten käsittelyyn.

Näiden arvo on siinä, että ne muuttavat yksittäiset kyselyvastaukset ja löydökset yhteiseksi oppimiseksi: mitä kannattaa kysyä, mitä sertifiKaateista oikeasti voi päätellä, ja millaiset lieventämistoimet ovat realistisia eri materiaaliketjuissa.

7.7. Materiaalikohtainen riskitietopankki ja jaettu kyselyalusta (infrastrukturi)

Aineistossa korostuu tarve ylläpitää vuosittain päivittyvää riskimaa- ja materiaalimallia (mm. tullitilasto ja kestävyysindeksit) sekä kehittää kontrollipistekyselyistä materiaalikohtaisia versioita. Tähän kytkeytyy myös kumulatiivinen tietokanta: tietokannan luonti, tietojen moderointi, tiedon jakamisen luvittaminen ja kilpailuoikeudellinen huolellisuus.

Todennäköisesti monitoimija-aloite hankkii varsinaisen infrastruktuurin SaaS-palveluna. Alkuvaiheessa tiedon jakaminen, moderointi, luvittaminen ja compliance toteutetaan kuitenkin tarkoituksella osin manuaalisina prosesseina. Tämä on käytännöllinen tapa käynnistää toiminta nopeasti ja samalla kerätä kokemusta: manuaalinen toteutus toimii “määrittelyaineistona” ja vaatimusten lähteenä, jonka pohjalta varsinainen infrastrukturi voidaan myöhemmin suunnitella ja toteuttaa hallitusti.

7.8. Vaikutusvalta haitallisten vaikutusten vähentämiseen

Lopulta monitoimija-aloitteen arvo mitataan siinä, syntykö löydöksistä toimenpiteitä. Tulosraportissa tehtävälstaan kuuluu nimenomaisesti haitallisten vaikutusten estämis-, ehkäisy- ja lieventämiskeinojen kehittäminen sekä mahdollisuus toimia ulkoisena/kolmantena osapuolena olevana kestävyystietojen varmentajana. Lisäksi aloitteen pitkän aikavälin tavoitteeksi kirjataan läpinäkyvyyden parantamisen ohella systeemisten haitallisten vaikutusten juurisyihin puuttuminen koko KIRA-alan voimin.

8. Yhteenveto

Tämän asiantuntijaraportin keskeinen viesti on yksinkertainen: rakennusalalla ylävirran haitalliset vaikutukset luontoon ja ihmisiin ovat mahdollisia ja jopa usein todennäköisiä, mutta ne eivät vähene pelkillä arvolauseilla tai sopimusliitteillä. Tarvitaan riskiperusteinen tapa saada näkyvyys ja ohjata toimintaa - ja tapa, joka toimii rakennushankkeen arjessa.

#KIRAriskDD-menetelmä vastaa tähän tarpeeseen kontrollipistemallilla ja standardoidun kyselyn avulla. Pilotointi osoitti, että malli on toteuttamiskelpoinen: kyselyyn voidaan vastata kohtuullisessa ajassa, ja tietojen jakaminen on mahdollista, kun luvitukseen ja luottamuksellisuuteen liittyvät kysymykset ratkaistaan asianmukaisesti. Samalla pilotti teki näkyväksi keskeisen haasteen: läpinäkyvyys syntyy harvoin itsestään, vaan edellyttää yhteyksiä ihmisten välillä, riittävää motivaatiota sekä toistettavissa olevaa prosessia. Pilotointiin osallistuneet yritysten asiantuntijat pitivät vertikaalista, fasilitoitua yhteistyötä erityisen hyödyllisenä. Myös yhdessä oppiminen nousi selvästi esiin menetelmän vahvuutena.

Siksi raportin strateginen johtopäätös on monitoimija-aloite. Ilman yhteistä rakennetta sama työ toistuu hankkeesta toiseen, kyselykuorma kasvaa ja vaikutusvalta laimenee ennen riskipisteitä. Yhteinen malli - riskitietopankki, jaettu kyselyalusta, kehitysfoorumi sekä selkeät pelisäännöt - mahdollistaa kumuloituvan tietopohjan ja ennen kaikkea neuvotteluvoiman sinne, missä haitalliset vaikutukset syntyvät.

Taustalla on kuitenkin suurempi kysymys: miksi ihmis- ja työoikeusloukkauksia sekä ympäristön välinpitämättömyyttä esiintyy yhä niin paljon - myös länsimaissa, joissa lainsäädäntö ja instituutiot ovat vahvoja? Yksi selitys on toimeenpanokyky: valvonta ja viranomaisresurssit eivät aina pysy monimutkaisten ketjujen ja alihankintaverkostojen perässä. Toinen selitys on kannustinrakenne: hintapaine ja aikataulut palkitsevat edelleen liian usein toimijat, jotka siirtävät kustannuksia ihmisille ja luonnolle.

Kolmas, epämukavampi selitys liittyy tiedon ja vastuun psykologiaan. On helpompaa olla tietämättä - ja ketjujen pituus tekee tietämättömyydestä uskottavan tekosyn. Ajatus "lakien valvominen on yhteiskunnan vastuulla" toimii arjessa niin kauan kuin uskomme, että markkina ja valvonta hoitavat kaiken. Mutta jos hyväksymme sen, että toimitusketjun ongelmat ovat "jossain muualla" tai että halpa hinta on riittävä peruste olla kysymättä, osallistumme hiljaisesti rakenteeseen, joka ylläpitää väärinkäytöksiä.

Tässä kohtaa kysymys kääntyy päätökseksi: onko meille ok, että vastuuttomat yritykset myyvät palvelunsa tai tuotteensa halvemmalla - ja samalla vievät markkinatilaa niiltä, jotka pystyvät ja haluavat toimia vastuullisesti? Jos vastaus on ei, seuraa siitä käytännön velvoite: meidän on rakennettava mekanismeja, joilla tieto saadaan esiin ja joilla löydökset johtavat toimiin.

#KIRAriskDD ja sitä tukeva monitoimija-aloite ovat ehdotus tällaiseksi mekanismiksi. Ne eivät lupaa täydellistä varmuutta, mutta ne tekevät vastuullisuustyöstä suhteellista, systemaattista ja skaalautuvaa - ja ennen kaikkea mahdollistavat siirtymän "tietämisestä" vaikuttamiseen.

Seuraava askel on siksi kutsu yhteistyöhön: rakennuttajille, rakennusliikkeille, tuote- ja materiaalityöntekijöille sekä toimialajärjestöille - ja myös viranomaisille ja kansalaisjärjestöille. Ylävirran haitallisten vaikutusten vähentäminen on käytännössä yhteispeliä: yksittäinen toimija voi aloittaa, mutta pysyvä muutos syntyy vasta, kun yhteinen tapa tehdään helpoksi ja normaaliksi.

9. Liitteet

Liite 1: #KIRAriskDD-menetelmä kaavio

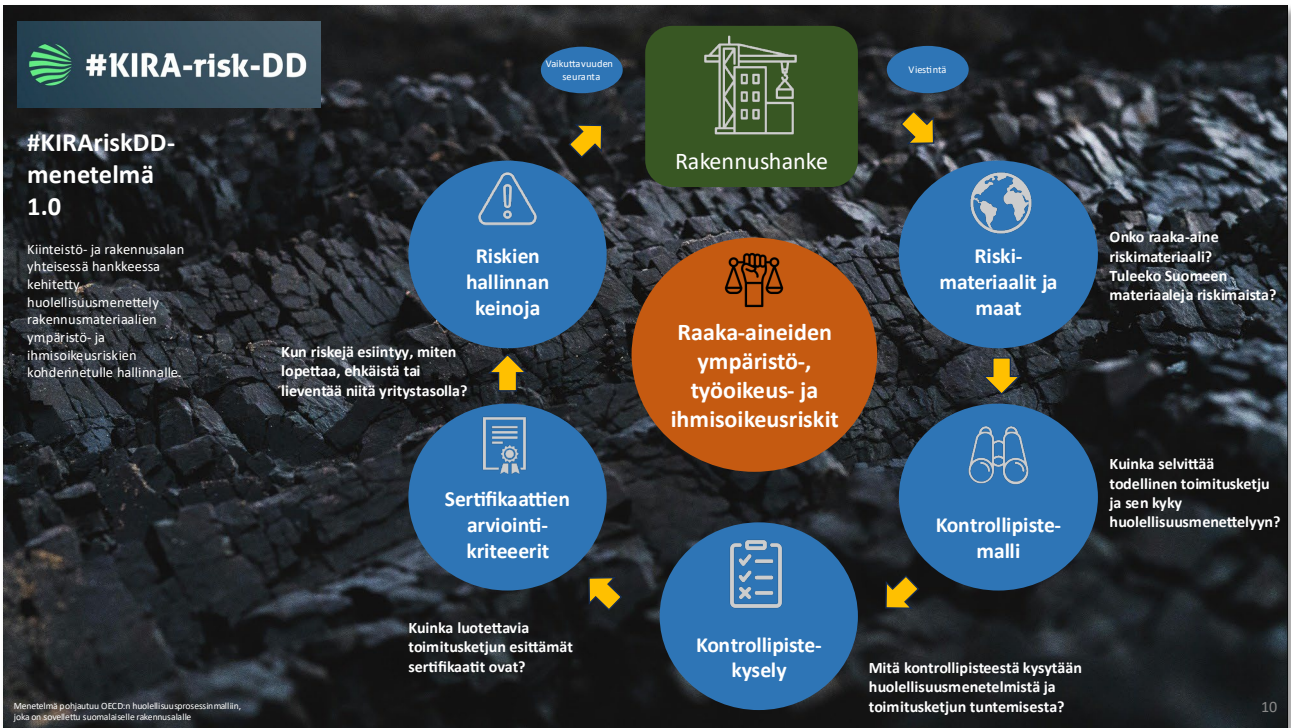
Liite 2: Kontrollipistemalli

Liite 3: Pilotoinnin tavoitteet

Liite 4: #KIRAriskDD-pilotoinnin tavoitteet

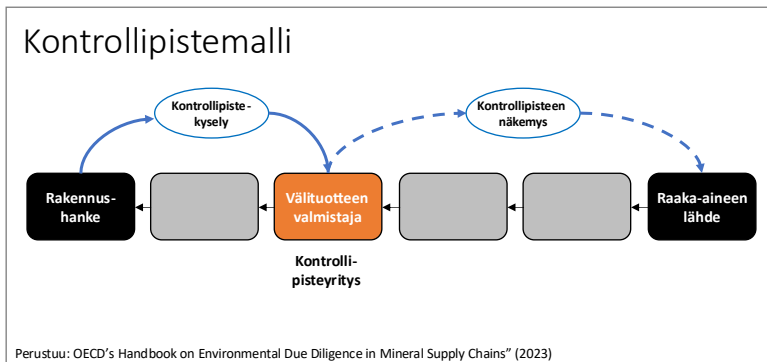
Liite 5: Esimerkkejä riskien ja haitallisten vaikutusten lieventämiseksi ja ehkäisemiseksi

9.1. Liite 1: #KIRAriskDD-menetelmä kaavio

9.2. Liite 2: Kontrollipistemalli

Kontrollipistemallissa toimitusketjun alkupään tilannetta kartoitetaan ns. kontrollipisteyritykseltä

Esimerkki:

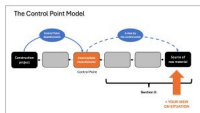
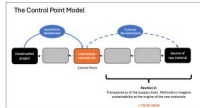
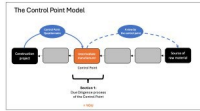
Rakennusliike kysyy tietoja rakennukseen tulevien sähkökaapeleiden kuparin alkuperästä kaapelitoimittajalta. Tämä kertoo, omasta huolellisuusprosessistaan ja kuinka se hallitsee omaa toimitusketjuaan.

Kontrollipiste voi myös kertoa, kuinka hyvin se tuntee toimitusketjun, kuinka suuri osa käytetystä kuparista tulee sertifioituista lähteistä ja tuleeko kuparia riskimaista.

- Kontrollipisteeksi valitaan toimitusketjun ylävirran yritys, jolla tulisi olla tietoa toimitusketjun alkupäästä ja vaikutusvaltaa siihen. Esimerkiksi metallisulatto, jalostamo tai saha.
- Tehokkuuta tuo se, että tietoa ei yritetä kerätä toimitusketjusta lenkki kerrallaan, vaan selvitys kohdistetaan yhteen keskeiseen yritykseen.
- Idea kontrollipistemetelmästä on esitetty OECD:n ohjeissa vuodelta 2023 ja #KIRAriskDD-hankkeessa se on sovitettu suomalaiselle kiinteistö- ja rakentamisalalle.

9.3. Liite 3: Kontrollipistekyselyn yleinen runko

Kontrollipistekyselyn yleinen runko

Osion otsikko	Osion tavoite	Arvioinnin keinot
<ul style="list-style-type: none"> ➤ Due diligence process of your company ➤ Your own certifications and commitments 	<ul style="list-style-type: none"> ❖ Kuinka luotettava väliporras kontrollipiste itse on vastuullisena toimijana osana toimitusketjua? 	<ul style="list-style-type: none"> • Riski/vaikutusarvion laajuus (ESG-aiheet) ja syvyys (oma toiminta – tier-1 – tier-n) • ISO-standardien soveltaminen • Vapaaehtoiset sitoumukset • Vapaaehtoiset ESG-palveluiden sertifikaatit • Toimiala / raaka-aine –kohtaiset sertifikaatit
<ul style="list-style-type: none"> ➤ Knowledge of your upstream supply chain 	<ul style="list-style-type: none"> ❖ Kuinka luotettavin menetelmin kontrollipiste hallitsee oman ylävirran toimitusketjunsä vastuullisuutta? 	<ul style="list-style-type: none"> • Kontrollipisteen oman ylävirran toimitusketjun hallinnan keinot • Konfliktimineraalien ja pakkotyön hallinnan keinot • Luonto- sekä työ- ja ihmisoikeusvaikutusten hallinta toimitusketjussa • Mahdolliset tapaukset ja niiden hoitaminen
<ul style="list-style-type: none"> ➤ Origin of raw materials 	<ul style="list-style-type: none"> ❖ Kuinka hyvin kontrollipiste tuntee toimitusketjunsä aivan alkulähteet? ❖ Kuinka tehokkaita vastuullisuuden hallinnan menetelmiä siellä on käytössä? 	<ul style="list-style-type: none"> • Raaka-aineiden alkuperämaat • Raaka-ainekohtaisen sertifiointin aste alkulähteillä • ISO standardoinnin aste alkulähteillä • Kielteiset luonto- ja ihmisoikeusvaikutukset

Erikseen neitseelliset ja kierrätysmateriaalit

#KIRA-risk-DD

27

9.4. Liite 4: #KIRAriskDD-pilotoinnin tavoitteet

#KIRAriskDD-pilotoinnin tavoitteet

1. Testata käytännössä miten **yhdellä kyselyllä** hankkeen osapuolet voivat selvittää tehokkaasti ja riittävällä huolellisuudella **rakennustuotteen raaka-aineisiin mahdollisesti liittyvät riskit ympäristön, työ- ja ihmisoikeuksien kannalta!**
2. Mitkä ovat ne **keskeiset kysymykset**, jotka tarvitaan, jotta kyselyllä saadaan läpinäkyvyyttä toimitusketjun riskitasoon?
3. Miten kysely muotoillaan sellaiseksi, että sitä **voidaan hyödyntää** eri toimittajilla ja erilaisissa toimitusketjuissa?
4. Miten varmistetaan, että kysely otetaan vakavasti ja siihen **saadaan määrääjassa vastaukset?**
5. Mikä on **vastausten merkitys?** Esimerkkejä mitä tilaaja-asemassa oleva voi tehdä ”huolen noustessa”.
6. Lähitulevaisuuden tavoite: arvioida onko toimialoilla syytä yhdessä käynnistää **jatkuva ja yhteinen kehitystyö** kestävyysriskien hallinnan kehittämiseksi ja materiaalikohtaisten riskien tiedon jakamiselle? Unohtamatta **joukkovoimaa haitallisten vaikutusten vähentämisessä.**

#KIRA-risk-DD

14

9.5. Liite 5: Esimerkkejä riskien ja haitallisten vaikutusten lieventämiseksi ja ehkäisemiseksi

Vuorovaikutus toimitusketjun kanssa riskien ja haitallisten vaikutusten lieventämiseksi ja ehkäisemiseksi / työoikeudet

Esimerkit GRI LRBR: Työoikeudet liiketoimintasuhteissa 202X (kommentoitavana oleva luonnos 2026)

Periaate on, että yritysten odotetaan tunnistavan, estävän ja lieventävän haitallisia vaikutuksia omassa toiminnassaan ja erityisesti toimitusketjun ja liiketoimintasuhteiden kautta riskiperusteisen due diligence - prosessin avulla, ja **sitoutuvan vuorovaikutukseen sidosryhmien kanssa** merkittävien ympäristö- ja sosiaalisten haittavaikutusten vähentämiseksi (mm. ihmisoikeudet, ympäristö, työolot) **sen sijaan, että vastuuta vain "poissuljetaan" tai kieltolustataan toimijoita ilman syvällistä vaikuttamista ja yhteistyötä)**

OECD Due diligence for responsible business conduct

Esimerkiksi uusia liikekumppanuuksia valittaessa organisaatio voi kuvata, kuinka se edellyttää näyttöä sitoutumisesta virallisten kansainvälisten sopimusten noudattamiseen. Tämä voi tarkoittaa esimerkiksi liikekumppanuuksien rekrytointi- ja työsuhteen päättämiskäytäntöjen tarkastelua.

Kirjallisiin sopimuksiin voi sisältyä esimerkiksi sopimuslausekkeita, toimintaohjeita, hankintapolitiikkoja tai tilausmääräyksiä, jotka ohjaavat liikekumppaneita osallistumaan tehokkaasti pakkotyön poistamiseen.

Esimerkkejä yhteistyöstä liikekumppaneiden kanssa pakkotyön torjumiseksi ovat:

- Osaamisen vahvistaminen ja tuki – koulutukset, työpajat ja ohjeistus siitä, miten tunnistaa, ehkäistä ja korjata pakkotyön riskejä, perehtyä politiikkoihin ja lainsäädäntöön sekä kehittää sisäisiä järjestelmiä, kuten rekrytointikäytäntöjä ja valitusmekanismeja.
- Yhteistyö ja jatkuva vuorovaikutus – avoin keskustelu ja yhteinen vastuu pakkotyön riskien käsittelemiseksi, parhaiden käytäntöjen jakaminen sekä pitkäaikaisten kumppanuuksien kautta jatkuva kehittäminen.
- Seuranta ja palaute – palautteen kerääminen ja hyödyntäminen liikekumppaneilta ja sidosryhmiltä, erityisesti työntekijöiltä ja yhteisöiltä, politiikkojen toimeenpanossa ja korjaavissa toiminnoissa.
- Kohdennettu yhteistyö – kun mukana on runsaasti siirtotyöntekijöitä, räätälöityjen toimintatapojen kehittäminen niin, että rekrytointi- ja työehdot ovat kansallisten lakien ja kansainvälisten säästöjen mukaisia.

Tiukka nollatoleranssi ja pelkkään sääntöjen noudattamiseen perustuva lähestymistapa pakkotyön torjunnassa saattaa olla tehoton, sillä se voi johtaa ongelmien piilottamiseen liikesuhteissa sopimusten menettämisen pelossa ja kasvattaa työntekijöiden haavoittuvuutta pakkotyölle.

Esimerkkejä toimenpiteistä:

- koulutukset, joiden avulla työntekijät ja muut kuin työntekijäasemassa olevat ymmärtävät pakkotyötä koskevat periaatteet ja korjaavat toimet;
- sopivien sisäisten resurssien varaaminen, jotta pakkotyötapauksiin voidaan reagoida tehokkaasti;
- varmistetaan, että korjaavat toimenpiteet toteutetaan, seurataan ja dokumentoidaan asianmukaisesti;
- yhteistyö työntekijöiden, ammattiliittojen, viranomaisten, yhteisöjen edustajien ja kansalaisjärjestöjen kanssa riskien varhaiseen tunnistamiseen;
- osallistuminen alan tai sektorin yhteisiin hankkeisiin, joiden tavoitteena on puuttua pakkotyön riskeihin.

Organisaation tulisi ilmoittaa, kannustaako tai vaatii se liiketoimintakumppaneitaan osallistumaan pakkotyön tapausten jälkiselvitykseen tai yhteistyöhön niiden korjaamisessa. Lisäksi tulee raportoida, kuka vastaa siitä, että korjaavat toimenpiteet toteutetaan liiketoimintasuhteissa.